

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКА АКАДЕМІЯ»
ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНИХ НАУК І СОЦІАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Кафедра психології та педагогіки

Магістерська робота

освітньо-кваліфікаційний рівень - магістр

на тему: **«Особистісні чинники музичних уподобань в
юнацькому віці»**

Виконав: студент 2-го року навчання,
спеціальності 053 Психологія
Кодовбецький Віталій Володимирович

Науковий керівник: Копець Л. В.,
кандидат психологічних наук, доцент

Рецензент _____

Магістерська робота захищена
з оцінкою « _____ »

Секретар ДЕК _____
« _____ » _____ 2021 р.

Київ – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ МУЗИЧНИХ УПОДОБАНЬ У ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ.....	7
1.1. Психологічний аналіз особистості в сучасних дослідженнях.....	7
1.2. Аналіз психологічних досліджень феномену музичних уподобань.....	14
1.3. Психологічні особливості юнацького віку.....	18
Висновки до розділу I.....	23
РОЗДІЛ II. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ВПЛИВУ ОСОБИСТІСНИХ ЧИННИКІВ НА МУЗИЧНІ ВПОДОБАННЯ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ.....	24
2.1. Організація та методи емпіричного дослідження.....	24
2.2. Аналіз результатів емпіричного дослідження.....	27
Висновки до розділу II.....	51
РОЗДІЛ III. ПРОГРАМА РОЗВИКУ МУЗИЧНОСТІ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ....	53
3.1 Психологічні особливості розвитку музичності особистості в юнацькому віці.....	53
3.2. Програма розвитку музичності особистості в юнацькому віці.....	57
Висновки до розділу III.....	67
ВИСНОВКИ.....	68
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	71

Вступ

Актуальність дослідження. Ступінь розвитку технологій, що досягнутий людством за останні десятиліття, надає сучасній людині можливість насолоджуватися творами мистецтва буквально в будь-якому місці та в будь-який час. Література, кінематограф, театр, музика ніколи раніше не були доступні такому широкому колу споживачів в такому серйозному обсязі. В сучасному суспільстві всі мистецькі надбання та будь-які види продуктів мистецтва та культури стали масово доступними. У поціновувачів того чи іншого виду мистецтва залишається можливість для відвідування відповідних місць, таких як кінотеатр, музей, виставка або концерт, проте, це вже не є необхідним; майже з будь-яким твором можна ознайомитися за допомогою мережі Інтернет.

Відповідно, сучасна людина стикається з необхідністю вибору того, на які саме форми та жанри мистецтва витратити свій час. Інтернет пропонує безліч найрізноманітніших варіантів того, що можна читати, дивитися та слухати для свого задоволення, розвитку і відпочинку. Тож перед дослідниками постає проблема вподобань людини: споживач хоче знайти те, що йому сподобається, задовольнить його певні запити та потреби.

Серед ряду різних форм мистецтва, на наш погляд, музика займає особливе місце. Банальне звернення до досвіду повсякденного життя продемонструє нам, що музика володіє найбільш доступною та універсальною мистецькою «мовою»: для того, щоб викликати певні емоції, вплинути на настрій, змусити людину рухатися, вона деколи не потребує від слухача попередньої підготовки, знання історії та теорії мистецтва тощо. Музика присутня в житті людей різного соціального статусу, роду діяльності, походження та ін. Прослуховування музичного твору – це дія, що є більш легкою, ніж, наприклад, відвідування музею чи навіть перегляд кінофільму, та вимагає менше часу та енергії. Часто цей процес є фоновим: слухаючи музику, ми можемо їхати в громадському транспорті, керувати автомобілем, займатися фізичними вправами, виконувати

навчальне завдання тощо. Таким чином, музика супроводжує людину, можливо, більше ніж будь який інший вид мистецтва.

Доступність музики та можливість її постійного прослуховування повертає нас до цікавої та значущої проблеми: проблеми особистого вибору творів музичного мистецтва та формування музичних вподобань в контексті нового способу взаємодії з творами музичного мистецтва. Кожен слухач має певні преференції щодо того, під яку мелодію прокидатися, засинати, працювати, відпочивати або танцювати. В ході багаторазового прослуховування різних творів особа неминуче сформує певний музичний «смак», притаманний їй. Таким чином, перед психологами постає питання: чим ми керуємося при виборі музики для прослуховування та що змушує нас сказати, що нам подобається або не подобається та чи інша композиція або жанр. В контексті нашого дослідження інтерес становить роль особистісних чинників у формуванні музичних вподобань. При цьому те, яким жанрам інших видів мистецтва надає перевагу особа, її загальні естетичні нахили так само повинні мати змістовне психологічне підґрунтя, і, як наслідок, бути об'єктом уваги психологів.

Актуальність проблеми дослідження зумовлена у надзвичайно широким розповсюдженням прослуховування музики як способу проведення вільного часу та способу створення фону для інших видів діяльності та необхідністю змістовного визначення ролі, яку грає музика в житті сучасної людини.

Дослідження, що стосуються проблематики музичної психології, лише частково оглядають тему музичних вподобань. Тим не менш в західній психології швидко зростає кількість досліджень, що ставлять на меті вивчення феномену музичних вподобань, а також впливу особистості на їх формування. Так, наприклад, психологію музичних преференцій вивчають такі західні фахівці, як П. Ренфру, С. Гослінг, Л. Голдберг, Д. Левітін та інші.

Об'єктом дослідження є музичні вподобання в юнацькому віці.

Предмет дослідження: особистісні чинники музичних вподобань в юнацькому віці.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити особистісні чинники музичних уподобань осіб юнацького віку та розробити практично орієнтовану програму розвитку музичності осіб юнацького віку.

Відповідно до предмета, мети та гіпотези визначено основні **завдання** дослідження:

1. Теоретично обґрунтувати засади дослідження особистісних чинників музичних вподобань у юнацькому віці.
2. Розробити програму емпіричного дослідження особистісних чинників музичних вподобань у юнацькому віці.
3. Дослідити особистісні чинники музичних вподобань у юнацькому віці.
4. Розробити програму розвитку музичності особистості в юнацькому віці.

Гіпотеза: на музичні вподобання особистості в юнацькому віці впливають такі чинники, як рівень її екстраверсії/інтроверсії, нейротизму, доброзичливості, сумлінності, відкритості до досвіду, оптимізм/песимізм, а також рівень т. зв. музичного розвитку.

Наукова новизна полягає в уточненні сутності поняття музичних уподобань та поглибленні уявлень про особистісні чинники музичних уподобань в юнацькому віці.

Практична значущість дослідження полягає у розробці програми розвитку музичності для осіб юнацького віку та її апробації, можливості використання результатів дослідження практичними психологами.

Достовірність і надійність результатів, що були отримані в ході дослідження забезпечується достатньою обґрунтованістю застосованих теоретико-методологічних положень, застосуванням відповідних практичних методів дослідження, достатнім обсягом вибірки, застосуванням методів статистичної обробки даних (при статичній обробці даних були використані коефіцієнти кореляції Пірсона та Спірмена).

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, восьми підрозділів, висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ МУЗИЧНИХ УПОДОБАНЬ У ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

1.1. Психологічний аналіз особистості в сучасних дослідженнях

Особистість – одне з найголовніших понять психології як науки. Його важливість можна оцінити за фактом існування психології особистості – окремої психологічної дисципліни, що займається відповідною тематикою, та вже має багаторічну історію розвитку. Як і багато інших важливих психологічних понять, особистість досі по-різному розуміється представниками різних дослідницьких течій. Сучасна психологія пропонує чимало різних визначень, концепцій та моделей, що мають на меті пояснити, описати особистість.

Особистість – це поняття, що поєднує в собі інші достатньо значущі та помітні особливості психічної діяльності людини. Видатний український психолог С. Д. Максименко зауважує, що психічні явища не існують окремо, психіка людини має якості цілісності та нерозривності, єдності. Ці характеристики і формують те, що ми називаємо особистістю [20]. Відповідним є визначення, яке дає С. Д. Максименко: «Особистість – це форма існування психіки людини, яка являє собою цілісність, здатну до саморозвитку, самовизначення, свідомої предметної діяльності і саморегуляції, та має свій унікальний і неповторний внутрішній світ» [20, с. 11].

Ідею певної сукупності особливостей, що лежить в основі визначення особистості, можна також знайти в працях С. Л. Рубінштейна. Він визначає особистість таким чином: «При поясненні будь-яких психічних явищ особистість виступає як воєдино пов'язана сукупність внутрішніх умов, через які переломлюються усі зовнішні діяння (в ці внутрішні умови включаються і психічні явища – психічні властивості і стани особистості)» [31, с. 228]

Своєрідне продовження цієї теми можна прослідкувати у визначенні В. М. Мясіщева, який підкреслює цілісність явища особистості: «Особистість характеризується передусім як система відношень людини до навколишньої дійсності. В аналізі цю систему можна дробити на безкінечну кількість відношень особистості до різних предметів дійсності, але якими б частковими в

даному сенсі відношення не були, кожне з них завжди залишається особистісним» [13, с. 48].

Українська дослідниця Т. М. Титаренко доповнює психологічне розуміння такого аспекту особистості як цілісність. Вона вказує на те, що «...Особистість – відкрита, не застигла цілісність, що постійно змінюється, самовизначаючись у соціокультурному просторі та індивідуально-психологічному часі. Вона є інструментом оволодіння власною поведінкою та життям, власним майбутнім. Існування особистості полягає у постійному перетворенні культури, що засвоюється в живу індивідуальну життєтворчість» [24, с. 79]. Схожу думку в свій час висловив Г. Олпорт: «Особистість – це швидше перехідний процес, ніж завершений продукт. Вона постійно змінюється. Саме цей процес зміни, зростання, індивідуації становить особливий інтерес» [17, с. 87].

Цілісність – це перша зі змістовних, ключових ознак особистості, на думку С. Д. Максименка. Серед інших він також виокремлює унікальність, активність, вираження, відкритість, саморозвиток і саморегуляцію [20]. Кожен з дослідників, що займається питаннями особистості, пропонує свій унікальний перелік ознак цього конструкту, і, як наслідок, унікальне визначення цього поняття. Різноманіття підходів психологів породжує різноманіття дефініцій, що ускладнює розуміння цього явища.

Загальні теорії особистості – це, зазвичай, концепції, розроблені одним вченим, або створені певною групою дослідників-одномудців, частіше головою тієї чи іншої наукової школи, його учнями, послідовниками [40]. Як зазначають деякі фахівці, існують теорії особистості, що мають певні труднощі у використанні в прикладних та практичних цілях через складність експериментальної перевірки їх положень [41].

Однією з найпомітніших в психології особистості є модель З. Фрейда. Відповідно до цієї моделі структура особистості передбачає існування трьох компонентів: Ід (Воно), Его (Я) і Супер-его (Над-я) . Перший компонент становить собою осередок потягів та інстинктів, що мусять негайно вдовольнитися, не зважаючи на те, як це оцінює оточення людини. Переходячи

із підсвідомого у свідоме, ці прагнення ініціюють активність людини, спрямовують її поведінку. Особливу роль в цій динамічній активності грають сексуальні потяги. Его, в свою чергу, намагається врегулювати імпульси Ід відповідно до ставлення оточення та організовує дії таким чином, щоб не виникали загрози самозбереженню особистості. Третій компонент – Супер-его – являє собою всі моральні установки, стандарти, заборони, що засвоюються людиною впродовж виховання [9].

Робота Фрейда стала фундаментом для формування концептуального підходу в психології. Його називають психоаналітичним або психодинамічним, а серед вчених, які в його межах займалися вивченням особистості, можна назвати таких як К. Г. Юнг, А. Адлер, Ж. Лакан тощо. Зрозуміло, що цим підходом різноманіття методологічних позицій в психології особистості не вичерпується. Свій внесок у розвиток психології особистості здійснили представники его-психологічного, біхевіорального, гуманістичного, когнітивного, феноменологічного та інших напрямів [35]. Найбільш плідною в емпіричному дослідженні особистості є робота психологів, яких відносять до диспозиційного підходу, зокрема, Г. Олпорта, Р. Кеттела та Г. Айзенка.

Основу диспозиційного напрямку складають наступні ідеї: не може існувати двох психологічно однакових людей; люди схильні демонструвати стабільність «стилю» своїх вчинків, думок, емоцій. Людина протягом життя формує певний постійний ряд реакцій на зовнішні ситуації, який притаманний лише їй [35].

Г. Олпорт виділив особливі індивідуальні риси у складі особистості, які він назвав диспозиціями. Кардинальні диспозиції характерні для невеликої кількості людей, життя яких спрямовує одна глобальна ідея. Носії кардинальних диспозицій у певних випадках можуть стати великими політиками, вченими, проповідниками, що здатні до лідерства в суспільстві та об'єднання людей навколо себе. З центральних диспозицій, що проявляються в процесі взаємодії з оточенням, в основному будується людська індивідуальність. Вторинні диспозиції є менш узагальненими рисами, що не так легко помітити ззовні. Цей вид диспозицій може змінюватися під впливом часу чи культурного середовища:

це смаки, звички, певні поведінкові стратегії, що виражаються в повсякденних ситуаціях [17].

Центральним утворенням особистості, на думку Гордона Олпорта є структура, для характеристики якої вчений використовує поняття пропріуму. Пропріум включає в себе єдність, структуру та інтеграцію всіх аспектів індивідуальності. Олпорт припустив, що повинен існувати якийсь принцип, що організує установки, оцінки, мотиви, відчуття і схильності в єдине ціле, яке він позначив новим терміном. Пропріум - це позитивне творче прагнення до зростання, що усвідомлюється як найбільш важливе і центральне. Власне, це поняття є аналогом «самості» [17].

Британський психолог Ганс Айзенк при створенні власної моделі особистості описав спочатку дві «суперрисы»: екстраверсію та нейротизм – а згодом ще додав третю – психотизм [3]. Як і Р. Кеттел, Айзенк користувався методом факторного аналізу для створення своєї концепції.

Екстравертований тип особистості в описі представленому Айзенком характеризується імпульсивністю, гнучкістю і непостійністю поведінки, виразністю емоцій, можливою агресивністю і фрустрованістю, пристрасністю і в загальному непоганою, але егоцентричною соціальною адаптованістю. Його товариськість передбачає наявність швидше слухачів, ніж співрозмовників. Так само можна охарактеризувати і його ініціативність, що вимагає швидше виконавців, ніж співробітників. Інтровертність, в свою чергу, означає спрямованість особистості всередину, до власних переживань і думок. Іноді інтровертовані люди можуть справляти враження товариських, але це їм дається ціною значного напруження, великих енергетичних витрат [16].

Другим фактором в моделі Айзенка є стабільність-нейротизм, що в своїй фізіологічній основі зумовлений активністю лімбічної системи і силою реакції автономної нервової системи на стимули. Особи з високим рівнем нейротизму швидше реагують на болючі, незвичні стимули, ніж більш стабільні особистості. Велика активність лімбічної системи спонукає деяких людей приходити в більше емоційне збудження в разі загрози або стресовій ситуації [2].

Айзенк не брав до уваги явище психотизму доки йому не довелося витлумачити деякі види поведінки, які неможливо було вичерпно пояснити екстраверсією або нейротизмом. Психотизм варіюється від глибокого розладу психіки (це найвищий ступінь психотизму) до слабого розладу (низький ступінь психотизму). Ні Айзенк, ні інші дослідники не висували думки про те, що психотизм обумовлений особливостями нервової системи [4].

Психотизм є предикатором появи психотичних порушень під впливом стресу. Ознаками «психотиків» є жорстокість, соціальна байдужість, низька емоційність, егоцентричність, підозрілість, неспокійна поведінка, неприязнь до інших і потяг до незвичайного. Такі особи вороже налаштовані до оточуючих, іноді їм подобається дурити і висміювати інших [34]. Важливо розрізняти «психотиків» в розумінні Айзенка і психічно хворих людей, які втратили зв'язок з реальністю в клінічному сенсі.

Найбільший внесок для становлення диспозиційного підходу зробив Р. Кеттел. Повністю спираючись на використання точних емпіричних методів дослідження, цей фахівець зумів створити комплексну систему поглядів на особистість у психології. Звичайно, що і його робота отримала достатньо критики, так, наприклад, дослідники зазначали, що 16 факторів Кеттел виділив на основі не надто чітких критеріїв [8].

Визначаючи особистість як систему чинників, що дозволяють передбачити поведінку людини в тій чи іншій ситуації, Кеттел пропонує такі принципи класифікації рис особистості: поверхові-вихідні, конституційні-сформовані середовищем, здібності, темперамент, динамічні, загальні-унікальні.

Поверхнева риса представляє собою сукупність поведінкових характеристик, які при спостереженні виступають в єдності, а вихідні риси, навпаки, є основними структури, які утворюють блоки самої «будівлі» особистості. Конституціональні риси розвиваються з біологічних і фізіологічних даних індивіда, а риси, сформовані навколишнім середовищем, навпаки, обумовлені впливами в соціальному і фізичному оточенні. Здібності як риси визначають вміння людини і її ефективність в досягненні бажаної мети. Риси

темпераменту відносяться до інших емоційних і стилістичних якостей поведінки. Наприклад, люди можуть працювати над якимось завданням або швидко, або повільно; вони можуть реагувати спокійно або істерично. Динамічні риси відображають мотиваційні елементи поведінки людини, саме вони активують і направляють суб'єкта до конкретних цілей. Загальна риса - це така риса, яка властива всім представникам однієї і тієї ж культури, на відміну від унікальної, яка присутня лише у небагатьох або взагалі однієї людини [43].

Напрацювання Г. Олпорта, Г. Айзенка та Р. Кеттела стали основою для розвитку та обґрунтування п'ятифакторної моделі особистості, в контексті якої створені дієві інструменти дослідження особистості. Ця теорія є результатом праці багатьох вчених різних країн, що прагнули створити доказову модель особистості. В глибинній основі цієї теорії лежить гіпотеза про те, що з часом найважливіші індивідуальні відмінності в людській взаємодії були закодовані у мові [19].

Гіпотеза носить назву базової лексичної гіпотези, а її автором вважають Ф. Гальтона, який у 1884 році висловив припущення, що спеціальне дослідження мови може допомогти створити таксономію рис особистості. Цей підхід, відроджений Л. Голдбергом, у 80-х роках 20 століття став основою для створення п'ятифакторної моделі. Згодом дослідники П. Коста і Р. Маккрей створили психодіагностичний інструмент для встановлення п'яти «великих» рис [22].

«Велика п'ятірка» складається з таких факторів: екстраверсія (англ. Extraversion), сумлінність (англ. Conscientiousness), доброзичливість (англ. Agreeableness), відкритість досвіду (англ. Openness) та нейротизм (англ. Neuroticism). В англomовній літературі назви рис складають в акронім «OCEAN». Розглянемо кожну з п'яти рис.

Фактор екстраверсії відповідає за те, наскільки людина любить бути в компанії інших, ступінь її енергійності та ентузіазму. Виражена екстраверсія зумовлює високу активність в групі, бажання висловлювати власну позицію, привертати до себе увагу. Відповідно, інтроверсія проявляється в неквапливості,

спокійності, більшій незалежності від соціуму, зосередженості на собі та своєму внутрішньому світі [46].

Риса доброзичливості демонструє, наскільки гармонійно людина може співіснувати з іншими, мати просоціальну та колективну орієнтацію. Доброзичлива людина вважається всіма доброю, сердечною, толерантною. Якщо цей фактор представлений слабко, то людину можна описати як егоцентричну, байдужу до страждань інших, можливо самозакохану [47].

Сумлінність як риса відповідає за те, наскільки добросовісно людина виконує свої обов'язки, зумовлює ступінь її організованості, вмотивованості, цілеспрямованості та дисциплінованості. Високі показники за цієї шкалою будуть відповідати особистості, яка є надійною, пунктуальною та педантичною, низькі – навпаки, будуть відповідати нецілеспрямованій, ледачій, легковажній та слабовольній особистості [22].

Нейротизм – це риса, що проявляється у здатності переживати негативні емоції, у загальній емоційній стабільності. Люди з високими показниками є більш реактивними, схильні хвилюватися більше за інших. Низький рівень нейротизму дозволяє людині зберігати спокій в різних життєвих ситуаціях, ставитися до них без надмірного хвилювання, не реагувати на зовнішні обставини занадто інтенсивно [46].

Відкритість досвіду – показує ступінь зацікавленості людини у розширенні власних горизонтів, відвідуванні нових місць, пізнаванні нового, знайомстві з новими людьми. Високі показники за цією шкалою говорять про творчу та інтелектуальну спрямованість, розвинуту уяву та сприйнятливність до зворотного зв'язку. В свою чергу, низька відкритість до досвіду притаманна консервативним людям, які надають перевагу вже знайомому та не схильні до фантазування чи експериментів [51].

Кожен з п'яти головних чинників включає в себе шість чинників другого порядку або субфакторів. Структура моделі відтворює себе на різних мовах і в різних культурних середовищах, а також добре корелює з іншим факторними теоріями, які оцінюють подібні риси. П'ятифакторна модель особистості

дозволяє робити прогнози і давати рекомендації для багатьох сфер життя людини. Цими та іншими причинами зумовлюється висока довіра до неї в науковому середовищі [22].

Підбиваючи підсумки теоретичного огляду особливостей дослідження особистості, ми можемо сказати, що у цьому напрямі було проведено колосальну роботу. Психологи створили чимало різних визначень цього поняття, що по-різному розкривають його особливості, запропонували ряд теорій та моделей, що мають на меті описати феномен особистості. Модель OCEAN, яку ми обрали для проведення власного дослідження, є результатом роботи багатьох фахівців, що ретельно опрацьовували здобутки попередніх поколінь вчених. Можлива критика цієї моделі повинна вказати науковому співтовариству на необхідність подальшої роботи в межах психології особистості для поглиблення розуміння цього явища.

1.2. Аналіз психологічних досліджень феномену музичних уподобань

Музика супроводжує людину протягом багатьох тисяч років. Тому не дивно, що здавна психологи вивчають те, як людина взаємодіє з музикою: досліджується процес творчості, в результаті якого вона з'являється, особливості її сприймання, той вплив, який музика має на психологічний стан людини тощо.

Музика (грец. – «мистецтво муз») – мистецтво з'єднання експресивних і понятійних комбінацій вокальних та інструментальних звуків, що приносять задоволення. Розвиток музики відбувався спільно зі зміною чуттєвої сприйнятливості людини. Незалежно від причин виникнення музики з повною впевненістю можна стверджувати, що вона мала велике значення в житті людей [36].

Так, зокрема, звернення до історії людства демонструє, що музика з давніх часів використовувалася як засіб виховання у всіх ідеологічних системах. У різні епохи проявлялось прагнення до гармонійного розвитку особистості засобами музики, а також мистецтва в цілому. Роль мистецтва (в тому числі і музики)

визначалася згідно з панівними поглядами на особистість та ідеологічним установкам конкретного суспільства [28].

Як і сама психологія, безпосередньо психологія музики виокремилася як самостійна наука ближче до кінця 19 століття. В результаті, вже в 20 столітті вдалося виділити основні завдання музичної психології: пізнання зв'язку психічних функцій, на яких базуються всі явища музики та вивчення функціонування музики та психології людей, що нею займаються. Серед інших завдань можна назвати дослідження причин різного впливу музики та її виразності, внутрішнього світу музики в тій формі, в якій вона розкривається в акті творчості. Так, наприклад, в кінці XIX – початку XX століття розвивався напрям психології музичного розвитку, що вивчав індивідуальну схильність до музики в ранньому віці, і який досі вивчається в межах музичної психології [6].

За одним з визначень, «предметом психології музики є з одного боку, логіка організації психічних процесів при побудові індивідуального композиторського задуму, його втілення, виконавської інтерпретації і розуміння слухачем, а з іншого – визначається особливостями музичної діяльності як художнього спілкування» [30, с. 98].

В межах нашої роботи особливий інтерес становлять питання сприйняття музики та явище музичних вподобань. Як вказують дослідники, в сучасному науковому знанні немає єдиного розуміння сутності сприймання музики, що пов'язано з надзвичайною складністю досліджуваного феномену [27]. Як вказує М. В. Субота, «Складові перцептивного процесу, сприйняття музики – це суб'єкт (слухач), об'єкт (музична тканина в цілому) і сама ситуація сприйняття, спосіб їх взаємозв'язку, формування та розвиток чуттєвого образу» [27, с. 168]

Є. В. Назайкінський наголошує на необхідності диференціації двох термінологічних формул: «сприйняття музики» і «музичне сприйняття», зауважуючи, що перше поняття відповідає психологічному ракурсу вивчення проблеми, а друге більше відповідає музикознавчому дослідженню, що направлене на розуміння тих значень, які музика має як мистецтво і як особлива форма відбиття реальності [14].

Музичне сприйняття відноситься до сфери тих явищ, які за своєю природою є здатними до самоорганізації. Їм властива відкритість, нелінійність, мінливість, присутність позитивних зворотних зв'язків. Особливістю відкритих систем є те, що вони здатні чуйно реагувати на зовнішні впливи, схильні до постійних змін, відхилень від стійких значень. Сприйняття мистецтва є відкритою системою вже тому, що органічно включено в коло систем більш широкого порядку, перш за все, всієї культури в цілому. Підтримуючи з нею постійний інформаційний і художньо-образний обмін, сприйняття допомагає встановлювати взаємозв'язок із найрізноманітнішими аспектами культури на духовно-ціннісному, культурно-психологічному, семіотичному та інших рівнях. З одного боку, в поле усвідомленого сприйняття потрапляють художня форма, логіка побудови музичної композиції, комплекс засобів вираження, і, одночасно, з іншого боку, відзначається "невиразність" пізнання змісту, гранична непередбачуваність образного впливу, комунікативних впливів на слухача [23].

Під музичними вподобаннями можна вважати вибір людиною музичного твору, що відповідає експектації слухача. Конкретними проявами вподобань служать повторне звернення до музичного твору або жанру, більш висока оцінка обраного. Вподобання зводиться до вибору, який, в свою чергу, може як бути пов'язаним зі стійкою конфігурацією естетичних потреб суб'єкта, так і носити ситуативний характер [18].

В результаті досліджень британського вченого А. Норта було виявлено, що поціновувачі класичної музики і джазу є більш креативними за інших, фанати поп-музики відрізняються працелюбністю, а шанувальники важкого металу демонструють доброзичливість і м'якість характеру. А. Нортом було показано, що зв'язок між рисами характеру і музичними смаками носить універсальний характер, і якщо не брати до уваги різницю у віці, люди, які віддають перевагу одній і ті ж музиці є достатньо схожими. На думку А. Норта, любов до тієї або іншої музики говорить про людину більше, ніж національність або професія [42].

Разом з поняттям музичних вподобань також часто вживають термін «музичний смак». Одна група вчених каже про поняття смаку, як про систему

чуттєво-емоційних і інтелектуально-раціональних вподобань, яка врівноважує чуттєве і раціональне пізнання. На думку Ю. Борева, естетичний смак – це почуття, яке дозволяє людині знаходити міру потрібного, що забезпечує гармонію різноспрямованих тенденцій і прагнень [5]. З іншого боку, А. Молчанова справедливо зауважує, що «смак не зводиться до почуття міри, оскільки останнє не є ні вродженим, ні історично незмінним» [12].

Багато вчених вивчали проблему формування і розвитку музичного смаку. Так, В.Н. Шацька, основоположник музично-естетичної освіти в СРСР, внесла значний вклад в дослідження цього питання. Вона розуміла музичний смак як певний рівень музично-поетичних уявлень, який дає можливість відзначати і цінувати прекрасне в музиці, тобто її ідейність і змістовність, правдивість і щирість почуттів, яскравість і переконливість музичних образів і всіх виразних засобів музичного твору [37].

Нарешті, В.Г. Мозгот, кажучи про музичний смак, звертає увагу на кореляцію понять «музичний смак» і «музичні уподобання». Аналіз музичних уподобань людини може показати нам широту музичного смаку, але питання про те, які жанри і форми, які види музики або «музичні сфери» є більш високими, на думку вченого, ставити не коректно. Припустимо обговорення складності музичних форм і жанрів або їх ролі в певний період історії, проте це не дозволяє ранжувати музику як високу, хорошу, чи низьку, погану [11].

Думку про те, що поняття «погана музика» та «поганий музичний смак» втратили свій сенс та актуальність, пропонує англійський дослідник Саймон Фріт. Натомість, він висуває власну своєрідну теорію «поганої» музики. Так, «поганою» музикою можна вважати ту, що була створена людьми без відповідних вокальних та музичних навичок, композиторських вмінь, музику, яка виконується не музикантами та музику, що втратила свою звукову «свіжість» [45].

Продовжуючи лінію А. Норта, чимало сучасних західних та вітчизняних дослідників вбачають у музичних вподобаннях спосіб кращого розуміння особистості. Відомо, що вже ранні дослідження можливого зв'язку особистості

та музичних вподобань демонстрували певну пов'язаність екстраверсії та вподобаннями музики, яка характеризується сильними ритмами та швидкістю [44]. Сучасні дослідження часто ставлять на меті дослідити особливості зв'язку між показниками п'ятифакторної моделі особистості та різними музичними перевагами [50].

Проводиться інтенсивна як практична, так і теоретична робота з метою пояснення цього явища. Так, наприклад, були отримані відомості про те, що людина формує свої музичні вподобання у відповідності до свого бажання самовираження: музика, яку слухає людина, стає своєрідним продовженням особистості, вона маніфестує не тільки особистісні риси, але й власну життєву позицію. Таким чином, музичні вподобання людини є важливими для її самоусвідомлення та створення свого соціального образу [48].

Як зазначають П. Ренфру, Л. Голдберг та Д. Левітін, зрозуміти та досягнути ті принципи, якими керується людина для вибору індивідуальних музичних вподобань, так складно ще й через те, що ми використовуємо музику в повсякденному житті для різних цілей. Серед цих цілей може бути регуляція власного настрою, підвищення концентрації чи, навпаки, розслаблення, підвищення продуктивності, естетичне задоволення, стимуляція рухової активності, заохочення до танцю тощо [49].

1.3. Психологічні особливості юнацького віку

Юнацький вік – це особливий період розвитку людини (з 16 років до 21 року), початок самостійного дорослого життя. В середині даного віку можна виділити наступні вікові періоди: 16-17 років – рання юність, 17-20 років – власне (у вузькому сенсі) юність, 20-21 рік – пізня юність. Як всі інші вікові періоди, юність характеризується: соціальною ситуацією розвитку, провідною діяльністю, сферою спілкування, психічними новоутвореннями, параметрами інтелектуального розвитку, емоційними якостями особистості [21].

Соціальну ситуацію розвитку складають відношення особи до мікро та макросередовища. Стосунки як на макро, так і на мікро рівні носять кризовий

характер. Необхідність здійснити життєвий вибір стимулює активне пізнання оточуючого світу, поряд з його глибоким переживанням. В цей період особистість вражає “багатошаровість” моральних норм – розбіжність цінностей декларованих і здійснюваних, різниця у поглядах учителів, батьків та літературних героїв [26].

У підлітковому й ранньому юнацькому віці розвиток інтелекту забезпечується навчальною діяльністю, і для цієї мети вона є провідною. Так, навчання – провідна діяльність старшокласника і студента. Мотиви навчання з віком для багатьох молодих людей змінюються: навчання, набуття знань стає тепер насамперед засобом підготовки до майбутньої професійної діяльності. Провідною діяльністю в юності залишається навчання, хоча мотивація діяльності може істотно змінитися. Навчання й взагалі шкільне життя починає сприйматися не як самоціль, а як засіб підготовки до майбутнього трудового життя. Ставлення до навчальних предметів диференціюється не тільки залежно від суб’єктивних інтересів, стимулом для яких може бути цікавість або майстерність учителя, але й від того, наскільки даний предмет, на думку учня, знадобиться йому надалі [38].

Сфера спілкування в юнацькому віці має велике значення для розвитку особистості, що виражено у високій значущості для юнаків і дівчат саме якісних характеристик процесу комунікації. Міжособистісна комунікація на цьому віковому етапі потребує взаєморозуміння, внутрішньої близькості та відвертості. Вона базується на ставленні до іншого, як до самого себе, в ній розкривається власне реальне “Я”. Спілкування дієво сприяє розвитку соціального потенціалу, підтримує самоповагу, забезпечує більш повне самоприйняття [15].

Згідно з І.В. Дубровіною, центральним новоутворенням ранньої юності є готовність до життєвого самовизначення [33]. “У психологічній готовності до самовизначення, безумовно, провідну роль грає самосвідомість – усвідомлення своїх якостей і оцінка їх, уявлення про своє реальне та бажане Я, рівень домагань старшокласників у різних областях життя і діяльності, оцінка себе та іншого з точки зору належності до певної статі, інтроспекція та особистісна рефлексія”

[33, с.11]. “Готовність до самовизначення передбачає формування у старших школярів стійких, свідомо створених уявлень про свої обов’язки і права по відношенню до суспільства, інших людей, моральних принципів і переконань, розуміння обов’язку, відповідальності, уміння аналізувати власний життєвий досвід, спостерігати за явищами дійсності і давати їм оцінку тощо” [33, с.11]. Інші дослідники, зокрема, Я. Г. Невідома, серед новоутворень цього періоду пропонують такі: «глибока рефлексія, розвинене усвідомлення власної індивідуальності, формування конкретних життєвих планів, готовність до самовизначення в професії, установка на свідому побудову власного життя, поступове входження у різні сфери життя і діяльності, розвиток самосвідомості, активне формування світогляду» [15, с. 342].

Більшість пізнавальних функцій людини досягають в період молодості оптимуму свого розвитку. Для успішного навчання у вищому навчальному закладі необхідний досить високий рівень загального інтелектуального розвитку, зокрема сприйняття, пам’яті, мислення, уваги, рівня володіння певним колом логічних операцій. Диференціація навчальних дисциплін, необхідність оволодіння поняттями різних наук і їх специфічною системою знаків, сприяє розвитку теоретичного мислення. Вербальна функція інтелекту активно розвивається. Триває розвиток абстрактно-логічного мислення, прогресує розвиток теоретичного мислення – молоді люди вже мислять логічно і в змозі займатися теоретичними роздумами та самоаналізом, починають цікавитися питаннями того, як влаштований світ [10].

У юнацькому віці різноманітнішими стають способи вираження емоцій, збільшується тривалість емоційних реакцій, викликаних короткочасним роздратуванням. Деякі особливості емоційних реакцій раннього юнацького віку кореняться в гормональних і фізіологічних процесах. Так, фізіологи пояснюють юнацьку психічну неврівноваженість і характерні для неї різкі зміни настрою, переходи від екстази до депресії й навпаки наростанням у пубертатному віці загального порушення й ослабленням усіх видів умовного гальмування. Але варто відмітити, що емоційні реакції і поведінка юнаків та дівчат цього віку

залежать також від соціальних факторів і умов виховання, причому індивідуально-типологічні розходження суцільно і поруч превалюють над віковими. На цей же вік доводиться пік поширення синдрому дисморфоманії, після 14–15 років різко зростає число особистісних розладів [7].

Пізній юнацький вік стає важливою ланкою переходу молодої людини в дорослість. Він є періодом усвідомлення свого місця в житті, знаходження свого покликання в професії, встановлення романтичних відносин, розвитку значущих цінностей і формування нових шляхів самореалізації та самоактуалізації. Юнацтво – період розквіту креативності, когнітивних і інтелектуальних здібностей і логічних підходів до вирішення проблемних ситуацій. В той же час, входження в доросле життя супроводжується підвищеною емоційністю, стресовими і фрустраційними ситуаціями, нанизаними на психологічні труднощі дорослішання, суперечливістю рівня домагань і образу «Я» особистості, соціально-економічними та політичними проблемами [39].

Копінг-стратегії (стратегії подолання) є найбільш актуальними в даний віковий період поведінковими способами впоратися з труднощами, або зі специфічними зовнішніми і внутрішніми вимогами, які сприймаються індивідом як психологічна напруга або перевищують його психологічні можливості. Взаємозв'язок стратегій подолання, механізмів психологічного захисту і особистісних особливостей багато в чому є психічною і діяльнісною базою для поведінкових, емоційних і особистісних змін, що, в свою чергу, істотно визначає розвиток особистості в період юнацького віку [21].

Закономірним підсумком юнацького періоду розвитку особистості є досягнення особистістю стану цілісної ідентичності в розумінні власного образу «Я». Досягнення особистістю в юнацькому віці ідентичності суб'єктивних уявлень про себе в системі міжособистісних відносин і в системі професійної діяльності є важливою умовою для подальшої успішної соціальної і професійної інтеграції юнаків і дівчат в дорослому віці [1].

У процесі розвитку особистості в юнацькому віці також грає свою роль музичне мистецтво. У цей віковий період відбувається закріплення музичних

преференцій. Є підстави вважати, що саме у цьому віці музика має особливе значення для особистості, супроводжуючи різні види іншої діяльності в повсякденному житті. Як наслідок, вивчення музичних вподобань саме у цьому віці становить інтерес психологічного дослідження дещо більше, ніж в інших вікових періодах.

Висновки до розділу I

В результаті теоретичного огляду таких понять як особистість та музичні вподобання, а також особливостей вікового періоду юності, ми можемо сформулювати короткі висновки.

Під поняттям особистості ми можемо розуміти сукупність якостей психіки, що відрізняються цілісністю, єдністю та нерозривністю. Ця форма існування психіки здатна до саморозвитку та самовизначення, свідомої предметної діяльності і саморегуляції. При цьому особистість не є сталою цілісністю, а постійно змінюється у процесі взаємодії із соціумом та культурою. Завдяки роботі З. Фрейда, Г. Олпорта, Г. Айзенка та Р. Кеттела стала можливою поява п'ятифакторної моделі особистості, що включає в себе такі риси: екстраверсія, сумлінність, доброзичливість, відкритість досвіду, нейротизм.

Музичні вподобання розглядаються в контексті питання сприйняття музики та визначаються як вибір людиною музичних творів, що відповідають очікуванням слухача. Разом з цим поняттям також використовується поняття музичного смаку. Дослідники вбачають у дослідженні музичних вподобань спосіб вивчення особистості.

Вік з 16 років до 21 року психологи називають періодом юності. Цьому віку властиві свої особливі соціальна ситуація розвитку, провідна діяльність, сфера спілкування, психічні новоутворення, параметри інтелектуального розвитку, емоційні якості особистості. Особистість в цей період переживає стосунки кризового характеру, розвивається інтелектуально завдяки активній навчальній діяльності, стає готовою до життєвого самовизначення, формує конкретні плани на життя, розвиває усвідомлення своєї індивідуальності. В повсякденному житті особи юнацького віку особливу роль грає музичне мистецтво, що супроводжує її в багатьох життєвих моментах.

РОЗДІЛ II. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ВПЛИВУ ОСОБИСТІСНИХ ЧИННИКІВ НА МУЗИЧНІ УПОДОБАННЯ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

2.1. Організація та методи емпіричного дослідження

Для експериментальної перевірки гіпотези, що була висунута на початку дослідження, нами було проведено емпіричне дослідження особистісних чинників музичних вподобань серед студентської молоді. В опитуванні взяло участь 77 осіб юнацького віку від 16 до 23 років. Респонденти є студентами різних вищих навчальних закладів Києва та представляють різні спеціальності навчання.

Для проведення емпіричного дослідження було обрано три методики та анкету:

1. Анкета «Дослідження музичних вподобань»
2. Короткий п'ятифакторний опитувальник особистості TIPI
3. Тест життєвих орієнтацій Ч. Шейера та М. Карвера LOT
4. Опитувальник Gold-MSI

Анкета, сформована для визначення музичних вподобань особистості, пропонує респонденту оцінити кожен із наведених 14 жанрів за шкалою від 1 до 7, де кожному балу відповідає вербальна оцінка «Дуже не подобається», «Не подобається», «Скоріше не подобається», «Нейтрально», «Скоріше подобається», «Подобається», «Дуже подобається».

Слід зазначити, що ми обрали перелік музичних жанрів, запропонований дослідниками П. Ренфру та С. Гослінгом в одному зі своїх досліджень [48]. Ці 14 жанрів становлять крос-культурний перелік музичних напрямів, що відомі у всьому світі. Повний список жанрів:

1. Класична музика
2. Блюз
3. Кантрі
4. Танцювальна/електронна музика
5. Фолк (народна музика)

6. Реп/хіп-хоп
7. Соул/фанк
8. Релігійна музика
9. Альтернативна музика
10. Джаз
11. Рок
12. Поп-музика
13. Хеві-метал
14. Саундтрек

Короткий п'ятифакторний опитувальник особистості ТІРІ має на меті дослідити ступінь вираженості в особистості кожної з головних рис, що належать до класифікації OCEAN. Опитувальник складається з 10 тверджень, які респондент оцінює, виходячи з міри того, наскільки запропонована пара характеристик стосується його особисто та підходить йому. Оцінювання відбувається за допомогою шкали від 1 до 7, де балам відповідають варіанти «абсолютно не погоджуюсь», «не погоджуюсь», «швидше не погоджуюсь», «важко сказати», «швидше погоджуюсь», «погоджуюсь», «абсолютно погоджуюсь». Перелік тверджень:

1. Товариська, активна
2. Критична, конфліктна
3. Сумлінна, дисциплінована
4. Тривожна, схильна перейматися
5. Відкрита до нового, різностороння
6. Стримана, тиха*
7. Тактовна, співчутлива, приязна
8. Неорганізована, легковажна*
9. Спокійна, емоційно стабільна
10. Не любить змін і пошуку нових рішень

Спеціалісти вважають, що, незважаючи на невеликий обсяг методики, вона на достатньому рівні виконує свою функцію з діагностики рис Великої П'ятірки

[32]. Свою особливу цінність цей опитувальник демонструє в умовах дослідження online, де баланс між компактністю та детальністю методики стає надзвичайно важливим фактором, що впливає на процес проходженням респондентом опитування. Опитувальник TPI розроблений С. Гослінгом, П. Ренфру і В. Свонном та адаптований М. Б. Кліманською та І. І. Галецькою.

Тест життєвих орієнтацій Ч. Шейера та М. Карвера LOT має на меті дослідити ступінь оптимізму респондента. Опитуваному пропонується 10 питань, що стосуються його певних особистісних характеристик, зокрема, сприймання тих чи інших життєвих подій як позитивних або негативних, установки очікування від життя і т. д., на які він може відповісти «так», «скоріше так», «ані так, ані ні», «скоріше ні», «ні». Тест був апробований та перекладений на російську мову О. А. Сичовим.

Опитувальник Gold-MSI, розроблений психологами Голдсмітського університету, направлений на комплексну оцінку музичності та музичного досвіду особистості. У версії, використаній в нашому дослідженні, в опитувальнику міститься 39 питань. Gold-MSI застосовує шкалу від 1 до 7 для обробки відповідей респондентів. Апробація та переклад на російську мову були проведені Т. С. Князевою, українською мовою методика ще не була апробована.

Опитувальник ставить на меті дослідити наскільки глибоко особистість зацікавлена в музиці, яким є її інтерес до цього явища та які здібності вона може демонструвати щодо сприймання та відтворення музики. Тест оцінює ступінь залученості людини до музичної діяльності та дає змогу зрозуміти, якими музичними навичками вона володіє.

Окрім безпосереднього використання психодіагностичних методів, важливим етапом роботи стало використання методів обробки даних та методів інтерпретації результатів. Зокрема, надзвичайно важливим елементом обробки емпіричних даних, отриманих в ході опитування, є дослідження кореляційного зв'язку. У нашій роботі ми провели кореляційний аналіз за допомогою програми MS Excel та формул PEARSON та CORREL.

Так, наприклад, коефіцієнт кореляції Пірсона є показником лінійної залежності між двома змінними, що може набувати значень від -1 до +1 включно. Значення +1 свідчить про наявність лінійної залежності між змінними, при якій зростання однієї змінної відбувається при зростанні другої змінної. Значення -1 свідчить про зменшення однієї змінної при зростанні другої змінної. Нульове значення відповідає відсутності лінійної залежності між змінними [25].

2.2. Аналіз результатів емпіричного дослідження

В ході анкетування було отримано дані про музичні вподобання, притаманні сучасній молоді, що представлена у вибірці дослідження.

Таблиця 2.1.

Результати анкети визначення музичних вподобань

Музичний жанр	Середня оцінка
Класична музика	5,3
Блюз	4,45
Кантрі	3,3
Танцювальна/електронна музика	4,6
Фолк (народна музика)	4,1
Реп/хіп-хоп	4,06
Соул/фанк	4,3
Релігійна музика	3,7
Альтернативна музика	4,9
Джаз	5,03
Рок	4,9
Поп-музика	4,87
Хеві-метал	3,4
Саундтрек	4,9

Аналіз середніх оцінок музичних жанрів дозволяє говорити про певну неоднозначність результатів. Респонденти продемонстрували, з одного боку, можливо, неочікувану прихильність до жанрів класичної та джазової музики, а з

іншого, цілком закономірну вибіркковість по відношенню до таких напрямів, як хеві-метал та кантрі.

Класика та джаз – це жанри, що традиційно вважаються більш складними для сприймання. Вважається, що задля того, аби повною мірою насолодитися класичним чи джазовим музичним твором, необхідно мати відповідну музичну підготовку: оволодіти музичною теорією та отримати навички гри на одному або декількох інструментах. Так, начебто лише людина, що провела достатньо часу, здобуваючи формальну музичну освіту, може гідно оцінити складність, комплексність музичної композиції, та, як наслідок, отримати найбільш повноцінний досвід прослуховування.

Як ми можемо побачити з результатів, молоді люди, здатні досить високо оцінювати такі жанри, як джаз. Учасники дослідження, попри можливі очікування, досить високо оцінюють жанри, що вимагають більш серйозного підходу та зосередженості. Також слід відмітити, що класична музика багатьма сприймається як «високий» жанр, низька оцінка якого та зізнання у відсутності симпатії до нього може бути соціально небажаною. Так, наприклад, замість того, щоб описати цей жанр як той, що не викликає симпатії, «не подобається», респонденти могли надавати відповіді про нейтральне ставлення до даного напрямку.

Кантрі та хеві-метал стали найменш популярними жанрами за результатами анкетування. На відміну від класики та джазу, які можна сприймати як різновиди одного своєрідного кластеру, кантрі та хеві-метал є радикально відмінними напрямками музичного мистецтва.

Кантрі – жанр, широко розповсюджений у Північній Америці, і, відповідно, є мало доступним для українського слухача. Майже не маючи аналогів в інших культурних просторах, кантрі сформувався як жанр в специфічних умовах, що не просто відтворити, та задовольняє потреби вузького, в світовому масштабі, кола поціновувачів музики. Все ці та інші фактори роблять сприйняття цього жанру як чогось віддаленого, та, можливо, карикатурного. Так,

наприклад, музика кантрі сприймається як один із стереотипних образів американської культури.

Хеві-метал, в свою чергу, це жанр, який виконується на багатьох мовах світу, але саме його музична складова робить цей жанр специфічним. Гучне та агресивне звучання, у найліпшому разі, інтригує незацікавленого, відстороненого слухача, що має «середньозважені» музичні вподобання, але зазвичай просто не викликає жодної симпатії або навіть бентежить та лякає. Лірична складова хеві-метал часто сповнена похмурих, темних або жорстоких образів, що теж, в свою чергу, відлякує певну частину людей від цього жанру. Таким чином, екстремальність творчих засобів вираження, якими послуговується хеві-метал, робить цю музику менш доступною для широкого загалу поціновувачів музики.

Можлива проблема адекватної оцінки жанрів полягає у складності визначення меж та особливостей окремих жанрів музики, їх регіональну різноманітність. Якщо такі жанри рок, хіп-хоп чи джаз мало змінюють своє звучання та змістовну наповненість від країни до країни, то деякі інші жанри передбачають певні відмінності.

Так, наприклад, музика різних народів світу передає неповторну, притаманну кожній окремій нації, унікальну сукупність емоцій та мотивів, що відображають історію, менталітет та своєрідність культури кожного окремого народу. Як наслідок, фолк-музика кожної етнічної групи буде апелювати до різного життєвого досвіду, різних почуттів та ситуацій повсякденності. Музичне мистецтво певного народу буде мати унікальну ритміку, мелодику та емоційну забарвленість, що відрізнятиме її від музичних мотивів інших народностей.

Теж саме зауваження може гіпотетично стосуватися жанру релігійної музики. Різноманіття світових релігій, доступне сучасній людині, неодмінно познайомить її з багатством прояву релігійного почуття в музичному мистецтві. З огляду на це, досліджуваний може опинитися перед вибором різних орієнтацій релігійної музики, що продиктована розбіжністю конфесійних положень. Можливо, йому доведеться зафіксувати лише один, найкраще відомий образ

релігійного мистецтва, поширений тією релігійною системою, яка є домінуючою в місці його проживання.

Іншими словами, представники різних віровчень створюють, виконують, слухають та використовують у релігійно-обрядній практиці музику, що різниться за своїми характеристиками та має широкий діапазон можливих цілей для досягнення.

Окрему специфіку нам може відкрити розгляд жанру, що має назву саундтреку. Т. зв. саундтрек – це не жанр музики у вузькому сенсі, а майже будь-яка композиція, що програється в іншому виді мистецтва чи медіа. Так, найвідомішими є музичні супроводження до кінофільмів та телесеріалів, що у відриві від носія, в якому вони сприймаються як саундтрек, можуть належати до будь-якого іншого музичного напрямку: рок, поп, джаз тощо.

Для кращого розуміння суті необхідності виокремлення цього жанру необхідно зазначити, що входить в перелік рис типової композиції, що використовується для музичного супроводження. Серед них можна виділити переважну відсутність вокалу у композиціях, що, як наслідок, позбавляє її словесної складової, та цілеспрямоване написання такого твору композитором для супроводження того чи іншого фільму, серіалу чи програми, виходячи з потреб та артистичного бачення автора твору, що супроводжується.

Варто зазначити, що П. Ренфру та С. Гослінг пропонують поєднувати ці 14 жанрів в своєрідні групи, що споріднюють окремі жанри за їх особливостями. Так, вони наполягають на доцільності утворення 4 груп для розгляду, що ще можна назвати «вимірами музичних вподобань» (від. англ. dimension):

1. Рефлексивна, комплексна музика: класика, блюз, фолк, джаз.
2. Інтенсивна, бунтівна музика: альтернативна, рок, хеві-метал.
3. Бадьора, конвенційна музика: кантрі, релігійна, поп-музика, саундтрек.
4. Енергійна, ритмічна музика: танцювальна/електронна, реп/хіп-хоп, соул/фанк [40].

Особливих преференцій стосовно цих чотирьох вимірів, що складали б певний психологічний зміст, нам встановити не вдалося.

Таблиця 2.2.

Результати анкетування за вимірами музичних вподобань

Виміри музичних вподобань	Середня оцінка
Рефлексивний, комплексний	4,7
Інтенсивний, бунтівний	4,45
Бадьорий, конвенційний	4,2
Енергійний, ритмічний	4,3

Наступними ми розглянемо результати проходження методики ТІРІ, дані якої обробляються за 5 шкалами:

- 1) екстраверсія/інтроверсія;
- 2) доброзичливість;
- 3) сумлінність;
- 4) нейротизм;
- 5) відкритість досвіду.

За цими шкалами ми отримали такі середні показники серед учасників вибірки.

Так, найвищий показник було отримано за шкалою відкритості досвіду. Можна сказати, що такий результат не є неочікуваним для вибірки, що складається з молодих людей, які займаються переважно навчальною діяльністю. В цьому віці людина легше приймає зміни, швидше до них адаптується. Молоді люди часто самі проявляють ініціативу до пошуку нового досвіду. Якщо цей досвід буде достатньо негативним, тоді в нас є підстави припустити, що з віком людина стає менш відкритою до досвіду, адже вона вже розуміє, що нова інформація, нові люди та події необов'язково ведуть до покращення життя, його збагачення, а, навпаки, іноді можуть і мати негативний вплив на особистість та її добробут.

Таблиця 2.3.

Результати методики ТІРІ

Шкала	Коефіцієнт
Екстраверсія/інтроверсія	0,6
Доброзичливість	0,67
Сумлінність	0,69
Нейротизм	0,51
Відкритість досвіду	0,71

Проведення тесту LOT показало, що, в середньому, групі досліджуваних притаманний низький рівень оптимізму. Середньозважений показник – 14,7, при цьому автор методики вказує в якості середнього показник 18,47 [29].

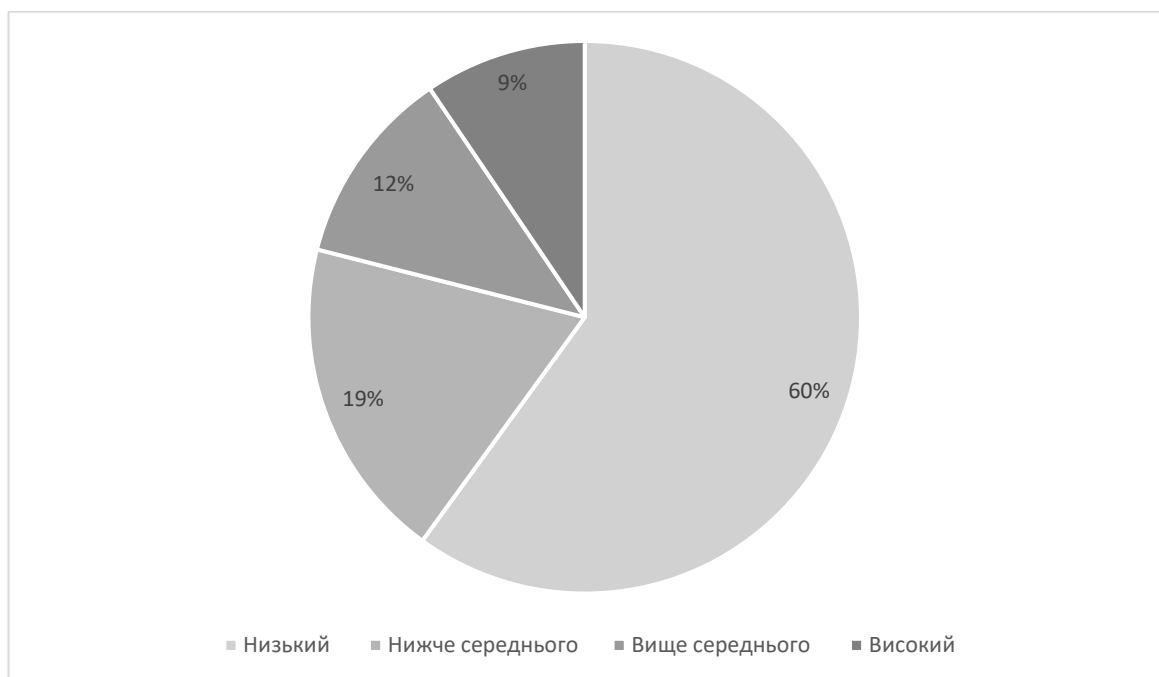


Рисунок 2.1. Рівень оптимізму серед опитуваних

60% опитуваних продемонстрували низький рівень оптимізму, 19% – нижче середнього, 12% – вище середнього, та лише 9% – високий рівень оптимізму. На нашу думку, можливий вплив на відповіді респондентів в ході проходження методики здійснює та затяжна несприятлива ситуація, в якій знаходиться українське суспільство на даний момент. Вже більше року на

оптимізм населення сильно впливає епідемія COVID-19, що завдала серйозної шкоди психологічному благополуччю людей в цілому.

Так, чимало людей пережили втрати своїх близьких та рідних, самі перенесли нелегку хворобу, що є небезпечною для життя, при цьому часто це стається досить швидко та неочікувано. Звичайно, що це не може не впливати на очікування особистості щодо її життя та майбутнього. Навіть для тих, кого вірус безпосередньо не інфікував, життя досить сильно змінилося: так, наприклад, студенти змушені були перейти на дистанційну форму навчання, докорінно змінивши різні аспекти свого життя. Багато з цих змін важко назвати позитивними та такими, що налаштовують людину на певний оптимізм. З огляду на це, ми можемо зробити припущення, що такі результати за методикою LOT зумовлені ситуацією, в якій перебувають країни, постраждалі від пандемії. Також одразу варто зазначити, що оцінка впливу пандемії та безпосередньо перенесення хвороби COVID-19 на психологічний стан, здоров'я та благополуччя особистості є окремою важливою темою для дослідження психологів.

Таким чином, можна припустити, що уникання учасниками дослідження демонстрування «надмірного» оптимізму в актуальних суспільних умовах є цілком зрозумілим та є викликаним об'єктивними складнощами, з якими могли та можуть стикатися українські студенти.

Обробка результатів проходження тесту Gold-MSI дає можливість вирахувати загальний індекс музичності, або музичної вишуканості, витонченості, а також пропонує оцінити цей компонент за різними шкалами, серед яких є:

1. Активна залученість – фактор, що відповідає за взаємодію з музикою в тому чи іншому вигляді. Це може бути як звичайне прослуховування музики, так і слідування за новинами музичного світу та окремими виконавцями, або витрачення коштів на музику.

2. Перцептивні здібності – перелік якостей, якими володіє сприйняття музики особистістю: порівняння двох різних музичних творів, здатність почути невдало зіграний елемент, неправильну ноту тощо.

3. Музична підготовка – фактор, що включає в себе наявність та якість формальної музичної освіти та практики гри на різних музичних інструментах, а також оцінку свого становлення як музиканта.

4. Емоційний фактор відображає особливості емоційного реагування на музику.

5. Співочі здібності – оцінка власних вокальних навичок, вміння володіти своїм голосом для виконання музичних творів індивідуально або з іншими.

За цими шкалами нами були отримані такі результати.

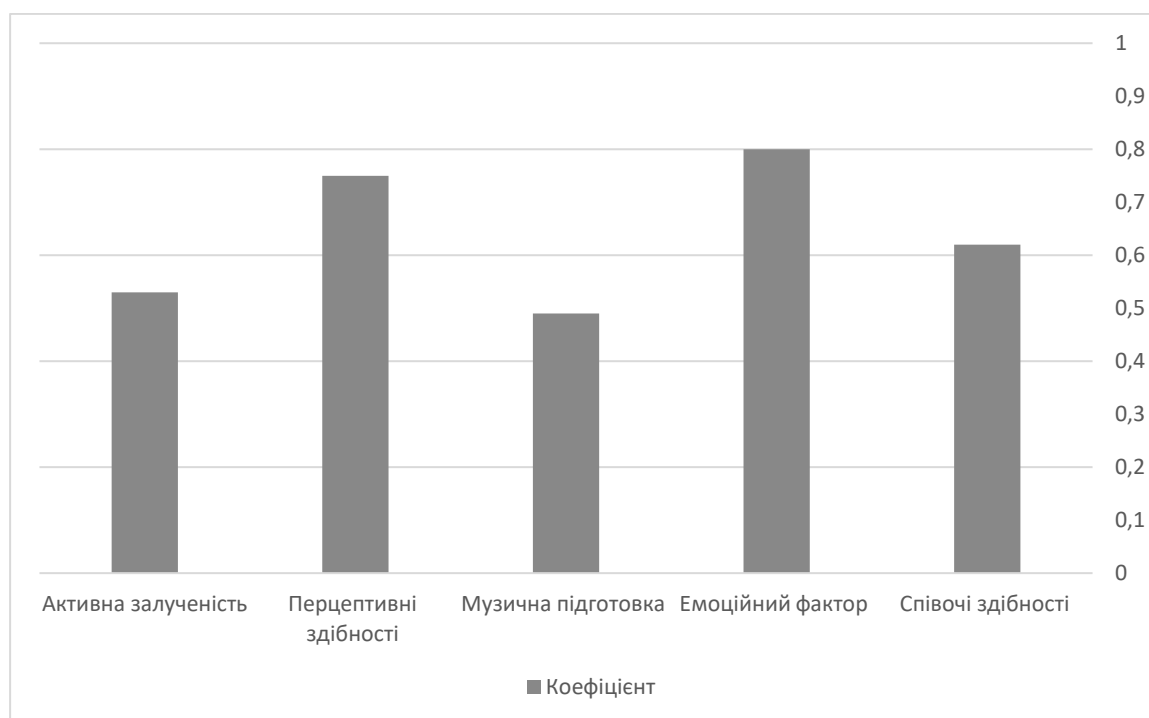


Рисунок 2.2. Рівні прояву факторів музичної вишуканості

В результаті ми отримали найвищі показники за шкалами перцептивних здібностей та емоційного фактору – коефіцієнти 0,75 та 0,8 відповідно. Дещо менше коефіцієнт отримано за шкалами активної залученості (0,53) та співочих здібностей (0,62), а найнижчий показник стосується музичної підготовки – 0,49.

Можна сказати, що є достатньо закономірною домінантність саме емоційного елементу, адже він є найбільш доступним та універсальним для будь-якого слухача. Власне, викликання емоцій, можливо і є головною ціллю будь-

якої музичної форми та твору. В цілому, це стосується всього мистецтва у багатстві його проявів, а не лише музики.

Цікавою та доволі несподіваною є відносно висока вираженість показника співочих здібностей, особливо на фоні меншої вираженості наявності музичної підготовки. Більше респондентів, ніж можна було очікувати, оцінюють власні вокальні здібності досить високо. Можливо, це пов'язане з тим, що голос людини – найдоступніший інструмент для відтворення музики серед усіх. Так, коли людина згадує певну мелодію, що привернула її увагу, вона може почати її наспівувати, незалежно від того, чи вона вміє грати на певному музичному інструменті.

Ще вище респондентами оцінені їхні перцептивні здібності: опитувані вважають, що добре володіють навичками слухання та аналізу музичних творів, можуть відрізнити якісне музичне виконання від неякісного та ін. При цьому, в середньому, молоді люди не вважають себе надто сильно залученими до різних музичних активностей.

Пошук кореляційних зв'язків в досліджуваних параметрах є необхідним для визначення взаємовпливу між ними. Критичне значення коефіцієнту кореляції для $n=80$ становить 0,22 ($p \leq 0,05$). Цей етап ми почали з аналізу результатів проведення анкети «Дослідження музичних вподобань» та п'ятифакторного опитувальника TPII.

Так, рефлексивний та комплексний вимір музичних вподобань істотним чином не пов'язані з рисами Великої П'ятірки. Як ми можемо бачити з таблиці, суттєвого зв'язку між різними рисами особистості та прихильності до класичної музики, джазу, фолку та блюзу немає. Це значить, що в цих жанрах відсутня певна психологічна детермінанта, яка зумовлює вибір саме цих напрямів для прослуховування чи відтворення.

Найсильніший зв'язок із «великих» особистісних рис з рефлексивно-комплексним виміром демонструє фактор відкритості до досвіду. Це потенційно може свідчити про те, що до більш комплексної та складної для сприймання музики, такої як джаз чи класика, будуть більш прихильні ті люди, що готові до

більш активного та інтенсивного сприйняття інформації. Таким чином, комплексна музика вимагає від особистості більшої цікавості, вищого рівня пошукової активності.

Таблиця 2.4.

Коефіцієнти кореляції між показниками рефлексивно-комплексного виміру та рис OCEAN

Рефлексивно-комплексний вимір та риса OCEAN	Коефіцієнт кореляції
РК та екстраверсія	0,116
РК та доброзичливість	-0,066
РК та сумлінність	-0,007
РК та нейротизм	0,0313
РК та відкритість досвіду	0,195

Кореляційний аналіз не виявив суттєвих зв'язків між рисами особистості та жанрами рефлексивно-комплексного виміру, як наслідок, ми маємо змогу говорити лише про потенційні тенденції, на які вказують окремі отримані коефіцієнти.

Так, цілком закономірною може бути готовність більш високо оцінити комплексну музику тих людей, які більш толерантно та легко відносяться до її складності: відкриті до досвіду готові сприймати навіть ту музику, яку вони, можливо, не повністю розуміють; такі особистості не відмовляють складній музиці у можливості далі, в майбутньому, здивувати їх, подарувати їм нові емоції, відкрити нові мистецькі горизонти тощо. Це стосується і базового ставлення до життя носіїв високої відкритості досвіду, а не лише музичних вподобань: готовність до розгляду невідомого та поки незрозумілого, бажання пізнати його, власне, є дуже важливим елементом цієї особистісної характеристики.

Порівняно з іншими рисами, фактор екстраверсії також є дещо більш значним, хоча справедливим буде сказати, що все ж таки необхідною значущістю

його зв'язок із рефлексивно-комплексним виміром музичних вподобань не володіє. Екстраверсія як риса, що спрямовує особистість назовні, до навколишнього світу, також може бути потенційним підґрунтям для кращого сприйняття музики, яка вимагає своєрідного виходу з комфортної зони особистості.

Наступний вимір музичних вподобань виявив більший рівень кореляції з особистісними рисами OCEAN. Три із п'яти факторів продемонстрували достатньо суттєвий зв'язок (прямий або обернений) із прихильністю до жанрів музики інтенсивно-бунтівного виміру.

Таблиця 2.5.

Коефіцієнти кореляції між показниками інтенсивно-бунтівного виміру та рис OCEAN

Інтенсивно-бунтівний вимір та риса OCEAN	Коефіцієнт кореляції
ІБ та екстраверсія	-0,072
ІБ та доброзичливість	0,006
ІБ та сумлінність	-0,300
ІБ та нейротизм	0,2512
ІБ та відкритість досвіду	0,326

Так, фактори екстраверсії та доброзичливості, вочевидь, мають практично нульовий вплив на вподобання інтенсивно-бунтівних жанрів. Люди, що люблять спілкуватися та цікавляться іншими людьми, їхнім життям, зазвичай привітні та добре адаптовані до діяльності в колективі, можуть при цьому обожнювати або, навпаки, недолюблювати такі жанри як рок чи хеві-метал. Більшу цікавість у цьому зв'язку для нас становлять інші три фактори: сумлінність, нейротизм та відкритість новому досвіду.

Так, поціновувачі таких жанрів можуть бути менш дисциплінованими людьми та сумлінними працівниками. Музика, яку вони люблять, власне, заперечує необхідність дисципліни та порядку в житті людини та соціуму, часто

може оспівувати романтизований образ самознищення, відкидання тих стандартів та вимог, які ставить перед людиною суспільство та світ загалом. Заклик до бунту, що часто містять такі музичні напрями, не дарма знаходить певний відгук всередині особистості, вона його не відкидає, а приймає, хоча часто лише поверхово. Можливо, не випадковим є те, що саме активні слухачі року, металу та альтернативної музики, формують найяскравіші зразки різних субкультур – неформальних угруповань, що прагнуть протистояти культурі загальній. Власне, сама назва жанру альтернативної музики, яка являє собою велику сукупність субжанрів року, панку та металу, ставить цей напрям в позицію, протилежну певній «звичайній», або загальноприйнятій музиці.

На відміну від сумлінності, що негативно корелює з інтенсивно-бунтівним виміром музичних вподобань, риса нейротизму демонструє слабкий позитивний зв'язок. Це можна пояснити самою специфікою жанрового виміру, адже рок та альтернативна музика, а особливо хеві-метал, здебільшого виражають негативну частину емоційного спектру, доступного особистості. Нейротизм як риса, що становить рівень переживання саме негативних емоцій, знаходить досить підходящу репрезентацію у похмурій образності цих жанрів. Рок та метал часто можна асоціювати з почуттям гніву, образи, часто ці жанри звинувачують у надмірній агресивності.

В разі того, коли ці напрями відходять від деструктивної естетики та звертаються до більш меланхолійних настроїв, передання почуттів смутку та самотності відбувається набагато більш інтенсивно, ніж в інших жанрах. Іншими словами, цьому виміру притаманно обрання більш екстремальних засобів вираження, а люди, які надають перевагу такій музиці, в свою чергу, здатні більш екстремально переживати негативні емоції.

Нарешті, відкритість досвіду також демонструє деякий зв'язок із інтенсивно-бунтівним виміром. Ми можемо зробити припущення, що така специфіка може пояснюватися схожим переліком причин, які були наведені щодо риси нейротизму. Так, готовність пробувати та переживати нове робить особистість більш сприйнятливою до музики, що не зупиняється перед багатьма

бар'єрами задля того, аби донести свою ідею та передати своє унікальне повідомлення. Вибір граничних, екстремальних та, часом, шокуючих засобів творчої експресії, що притаманний року та металу, не так сильно дивує чи лякає людей, що є відкритими до нового досвіду більше за інших, а, навпаки, може їх заінтригувати, зацікавити, хоча і не гарантує розвитку подальшої стабільного інтересу. Незвичність, яку може принести в життя слухача, толерантного до всього нового, рок- чи метал-композиція, є для нього достатньо цінною сама по собі.

Конвенційний вимір музичних вподобань характеризується як легкий сприйняття, «загальноприйнятий», позитивний, бадьорий. Йому відповідають такі жанри, як кантрі, поп, релігійна музика та саундтрек. Як показало наше дослідження, цей вимір є здебільшого вільним від впливу особистісних чинників.

Таблиця 2.6.

**Коефіцієнти кореляції між показниками конвенційного виміру та рис
OCEAN**

Конвенційний вимір та риса OCEAN	Коефіцієнт кореляції
КВ та екстраверсія	0,329
КВ та доброзичливість	-0,030
КВ та сумлінність	-0,012
КВ та нейротизм	-0,222
КВ та відкритість досвіду	0,133

Риси доброзичливості та сумлінності не знайшли вираження у вподобанні бадьорої, конвенційної музики.

Найсильніший зв'язок виявлено між екстраверсією та конвенційним виміром – це вказує на цікаву потенційну особливість поведінки екстравертів – людей, що спрямовані на спілкування з іншими та взаємодію з навколишнім світом. Вона полягає в тому, що екстравертовані особистості розглядають

музику в контексті соціальних відносин більше, ніж в певному персональному розрізі. Намагаючись проводити більше часу з іншими людьми, екстраверти будуть слухати музику також разом з іншими в компанії. Таке прослуховування менш зосередженим, сам досвід переживання музичного твору можливо стає менш інтимним, внаслідок чого людина дистанціюється від музики, використовуючи її як фон соціального життя, засіб комунікації тощо.

В той момент, коли певний музичний твір починає лунати для групи людей, він, можливо, повинен бути більш конвенційним для того, щоб задовольнити більшу кількість слухачів, кожен з яких має власний музичний смак та визначення того, що є естетичним, приємним та пріоритетним для прослуховування. Таким чином, екстраверти знаходяться в тривалому контексті, так би мовити, колективного прослуховування музики, що неодмінно буде впливати на їх вибір, робити його більш «загальноприйнятим» та соціально бажаним.

Дещо слабшу залежність демонструє показник нейротизму: він має мінімальну негативну кореляцію із обранням конвенційних жанрів музики. Можливим поясненням цього може бути нездатність такої музики задовольнити емоційні запити нейротичних людей. Особистості з високим рівнем нейротизму можуть не знаходити нічого цікавого у музиці, яка ставить на меті створити легкий та приємний настрій, невимушену атмосферу, пропонує нескладні, ненав'язливі мелодії. Натомість, вони шукатимуть у музичному мистецтві відображення тих емоцій, які вони самі переживають достатньо сильно.

Останній вимір музичних вподобань це енергійна та ритмічна музика. Ця група жанрів включає в себе електронну музику, реп/хіп-хоп та соул або фанк та ставить собі достатньо чітку та зрозумілу мету – запропонувати слухачу виразний ритм, що буде супроводжувати його впродовж всієї композиції. Часто ця музика використовується та спеціально створюється переважно для того, аби слухачі перетворилися на «діячів» та почали танцювати.

Таблиця 2.7.

**Коефіцієнти кореляції між показниками енергійно-ритмічного
виміру та рис OCEAN**

Енергійно-ритмічний вимір та риса OCEAN	Коефіцієнт кореляції
ЕР та екстраверсія	-0,027
ЕР та доброзичливість	0,007
ЕР та сумлінність	-0,001
ЕР та нейротизм	-0,144
ЕР та відкритість досвіду	0,318

Як продемонстровано в таблиці, більшість рис Великої П'ятірки ніяк не пов'язані з цим виміром музичних вподобань. Можливо, це пояснюється тим, що до таких жанрів музики існує певне інструментальне відношення. Так, людина буде програвати танцювальну музику для того, щоб танцювати, і для іншого контексту вона є мало застосовною. Іншою причиною може бути фіксація цих жанрів на ритмі з відповідним спрощенням мелодії. Мелодична складова, можливо, якраз і становить те ядро музичного мистецтва, в якому знаходяться психологічні розбіжності особистісних вподобань. Особистісні чинники змушують людей шукати специфічні мелодії, а явище ритму, що не є таким різноманітним, буде грати лише другорядну роль.

Лише відкритість досвіду ще раз демонструє зв'язок з черговим виміром: цей зв'язок є дещо сильнішим, ніж в попередніх випадках, виключення становить лише показник прихильності до інтенсивно-бунтівних жанрів. На цьому етапі можна сказати, що відкритість до досвіду це та риса, яка допомагає оцінювати всі жанри дещо краще. Відкрита до музичного досвіду людина розуміє, що кожен жанр має свого слухача та ніколи не відкидає можливості й самій оцінити раніше невідомий музичний твір та, за можливості, продовжити прослуховування відповідного напрямку.

Наступним етапом обробки даних став пошук можливої кореляції між різними музичними вподобаннями та рівнем музичної витонченості.

Таблиця 2.8.

Коефіцієнти кореляції між показниками вимірів музичних вподобань та музичності

Вимір музичних вподобань та коефіцієнт музичності	Коефіцієнт кореляції
Рефлексивно-комплексний вимір та КМ	0,184
Інтенсивно-бунтівний вимір та КМ	0,221
Конвенційний вимір та КМ	-0,089
Енергійно-ритмічний вимір та КМ	-0,177

Загальний огляд отриманих коефіцієнтів дає змогу сказати, що ступінь музичної вишуканості вагомо не впливає на музичні вподобання: людина з багатим музичним досвідом, розвиненими навичками співу та гри на різних інструментах, зі стабільним інтересом до світу музики може без відчутних змін насолоджуватися музикою кардинально різних напрямів. Проте, отримані дані все ж можуть мати певний психологічний зміст, цікавий для нашого дослідження.

Так, ми можемо бачити мінімальний зв'язок між музичністю та рефлексивно-комплексним виміром вподобань. Дійсно, потенційна наявність цієї залежності не є неочікуваною, адже зрозуміло, що людям з глибоким розумінням музичного мистецтва, багатшим досвідом, ніж в інших, звичайних поціновувачів музики, легше гідно оцінити складність класичних творів чи химерність джазових мелодій. На основі свого досвіду вони краще впізнають специфічні елементи у композиції таких жанрів, що робить таку музику доступнішою і такою, від якої легше отримати задоволення.

Натомість, можливу залежність інтенсивної, бунтівної музики з музичністю пояснити вже важче. Можлива причина її існування криється в

більшій толерантності до різних видів музики, навіть досить екстремальних, яка розвивається в людей, що певний час займаються музикою. Досвід, отриманий при тривалій участі в різноманітних типах музичної діяльності, дозволяє особистості спокійніше реагувати на інтенсивну виразність року чи металу, а також дає змогу знайти в жанрі те, що бути приваблювати людину та приносити їй насолоду.

В свою чергу, відмова від складних та виразних мелодій, що часто притаманна енергійній та ритмічній музиці, задля того, аби зосередитися саме на ритмі, відвертає деяких молодих людей, що багато займалися музикою. Їх витончене сприйняття музики може потребувати щонайменше своєрідного балансу між мелодією та ритмом, який, вочевидь, часто порушується у даному вимірі.

Те, чи існує залежність між різними життєвими орієнтаціями та музичними вподобаннями, ми також з'ясували за допомогою кореляційного аналізу.

Таблиця 2.9.

Коефіцієнти кореляції між показниками між показниками вимірів музичних вподобань та рівнем оптимізму

Вимір музичних вподобань та рівень оптимізму	Коефіцієнт кореляції
Рефлексивно-комплексний вимір та РО	0,112
Інтенсивно-бунтівний вимір та РО	0,269
Конвенційний вимір та РО	0,255
Енергійно-ритмічний вимір та РО	-0,129

Як показало опрацювання отриманих результатів, життєві орієнтації частково здатні до впливу на музичні вподобання. Найвищий рівень залежності виявили інтенсивно-бунтівний вимір та конвенційний вимір, проте характер цієї залежності не можна назвати дуже сильним. Цікавим є той факт, що саме жанри року та хеві-метал пов'язані з життєвим оптимізмом. Це значить, що вплив

важкої музики не можна охарактеризувати як негативний, навпаки, він може спрямувати людину на очікування позитивних змін.

Власне, заклик до бунту, що явно та неявно міститься в альтернативній та рок-музиці, метали, може мати на увазі не лише банальне руйнування старого порядку, а й побудову нового, який буде орієнтований достатньо оптимістично. Іншими словами, артистичне повідомлення важкої музики до слухача потенційно можна проінтерпретувати як жагу до змін та очікування того, що відбудеться щось більш позитивне, ніж те, що є зараз.

В свою чергу, зв'язок конвенційних жанрів із позитивною життєвою орієнтацією вказує на очевидний характер такої музики: оптимістичний, ненав'язливий, безтурботний. Цей опис відповідає очікуванням від життя людей, що надають перевагу бадьорим та «загальноприйнятим» напрямам.

Ми також вирішили дослідити можливий зв'язок рис Великої П'ятірки з життєвими орієнтаціями особистості, для чого застосували кореляційний аналіз до результатів проходження учасниками дослідження відповідних методик.

Таблиця 2.10.

**Коефіцієнти кореляції між показниками рівню оптимізму та рис
OCEAN**

Рівень оптимізму та риси OCEAN	Коефіцієнт кореляції
Рівень оптимізму та екстраверсія	0,223
Рівень оптимізму та доброзичливість	0,156
Рівень оптимізму та сумлінність	-0,174
Рівень оптимізму та нейротизм	0,347
Рівень оптимізму та відкритість досвіду	0,275

Високий рівень оптимізму потенційно може підтверджуватися у вияві високого рівня відкритості досвіду. Готовність отримати новий досвід, пізнати щось нове, піти на зустріч новому знайомству значить базову орієнтацію на позитивний характер цього досвіду. Відповідно, якщо особистість очікує від

нового досвіду насамперед розчарування, руйнування надій, або лише підтвердження свого усталеного погляду на життя, то і відкритість до нового досвіду буде значно зменшуватися.

Потенційний зв'язок оптимізму та нейротизму також є досить цікавим. На основі отриманої кореляції ми можемо припустити, що люди, що зазвичай очікують від життя переважно позитивних подій, можуть сильніше переживати негативні емоції, коли з ними стається не те, чого вони очікували. Радикальна різниця між очікуваннями та реальними несприятливими моментами сприймається такими особистостями набагато болючіше, ніж тими, хто має більш песимістичне базове ставлення до життя. Таким чином, оптимістичні життєві орієнтації можуть стати гарним тлом для прояву емоційної нестійкості.

В свою чергу, песимісти демонструють меншу виразність проявів, коли з ними відбувається, власне, те, чого вони очікували. Як наслідок, така життєва орієнтація може завадити повною мірою насолодитися позитивними епізодами життя.

Обернений зв'язок оптимізму та риси сумлінності є слабким, але його наявність може запропонувати доволі цікаві думки. Так, в разі існування значущого зв'язку між цими явищами ми б мали змогу сказати про те, що сумлінні, дисципліновані, порядні люди є переважно песимістами. Для того, аби досягти певного рівня успіху в тому чи іншому виді діяльності, ці люди не покладалися б на випадкові щасливі події, а намагалися б домогтися своїх цілей чесною та наполегливою працею. Натомість, оптимістам була б притаманна деяка легковажність та безвідповідальність, продиктована відсутністю, з їх точки зору, необхідності дисципліни в житті для досягнення успіху.

Зв'язок оптимізму з екстраверсією може потенційно свідчити про певну закономірність того, що екстравертні особистості з легкістю ідуть на контакт, адже вони очікують від цього контакту насамперед позитивного досвіду. Можливо, песимістична життєва орієнтація здатна певним чином пригнічувати прояви екстраверсії, повсякчас нагадуючи людині про минулий негативний досвід та можливість його повторення.

Жодного зв'язку не було виявлено між ступенем музичної витонченості та рівнем оптимізмом. Коефіцієнт, отриманий при застосуванні формули CORREL, становить 0,076.

Таким чином, ми можемо стверджувати, що однаково музично розвиненими є молоді люди як оптимістично, так і песимістично орієнтовані.

Доволі неочікувані результати були нами отримані при проведенні кореляційного аналізу можливого зв'язку між рівнем музичності та рівнем вираженості особистісних рис OCEAN. Хоча риси сумлінності, нейротизму та відкритості досвіду не продемонстрували зв'язку з музичною вишуканістю, дві інші риси Великої П'ятірки продемонстрували достатньо цікаві результати. Визначення психологічного змісту залежності цих явищ стало непростим завданням, яке ми, все ж таки, спробували виконати, незважаючи на неоднозначність отриманих даних.

Таблиця 2.11.

Коефіцієнти кореляції між показниками рівню музичності та рис OCEAN

Риси OCEAN та коефіцієнт музичності	Коефіцієнт кореляції
КМ та екстраверсія	0,426
КМ та доброзичливість	-0,275
КМ та сумлінність	-0,130
КМ та нейротизм	0,187
КМ та відкритість досвіду	0,185

З одного боку, ми можемо бачити негативну кореляцію між показниками музичності та доброзичливості. Це потенційно свідчить про певну егоцентричність та байдужість до інших людей в тих, хто володіє високим рівнем музичної витонченості: людина, що тонко та глибоко відчуває та розуміє музику, може мати проблеми з емпатією та розумінням людей в цілому.

З іншого боку, ми спостерігаємо певний зв'язок музичності з екстраверсією, тобто особистістю, що має багатий музичний досвід та розвинені музичні навички, повинна в більшості випадків все-таки бути орієнтованою назовні, в сторону зовнішнього світу та інших людей.

На наш погляд, краще зрозуміти дані результати можна, якщо звернути увагу на особливості трактування цих двох рис Великої П'ятірки. Варто зазначити, що екстраверсія як особистісна риса передбачає активний пошук уваги зі сторони оточення, а також пошук можливостей для заняття панівних позицій. В соціальних ситуаціях екстраверти здебільшого позиціонують себе домінантно.

Доброзичливість, в свою чергу, як риса Великої П'ятірки, в динаміці соціальних відносин нерідко означає спрямування на кооперацію, а не домінування. Як наслідок, справді доброзичливі люди погано здатні до конкуренції, а, навпаки, часто погоджуються на підлеглі позиції та проявляють покірність.

Саме в цих відмінностях, можливо, криється причина тих результатів, що були нами отримані. Таким чином, високий рівень музичності може зумовлювати такі якості особистості, як домінантність та прагнення до конкуренції, а з іншої сторони, погану пристосованість до кооперації. Проте, недостатньо зрозумілим залишається те, чому саме заняття музикою може стати фактором екстравертної поведінки.

Якщо все-таки зробити спробу проінтерпретувати наявний зв'язок між екстраверсією та музичністю, то необхідно розглянути додаткове можливе пояснення такої залежності, що, по суті, полягає в особливості розвитку музичності, яку може демонструвати українська молодь. Ця особливість криється у специфіці протікання освітнього процесу молодих музикантів в академічній сфері.

Так, особи з високими показниками музичної вишуканості з більшою вірогідністю проходили через формальну музичну освіту в дитинстві та підлітковому віці. Освітній процес у відповідних закладах здебільшого

організований колективно: діти та підлітки навчаються співу, грі на різних інструментах, музичній теорії, в групах. Таким чином, постійна участь у подібних заняттях, відвідування музичної школи, можуть бути додатковим фактором соціалізації дитини, підлітка, а згодом і молодої людини.

Особистості з більшим рівнем вираженості інтровертованості з більшою вірогідністю будуть втрачати цікавість до колективного заняття музикою та припиняти процес отримання відповідних навичок у музичних навчальних закладах. Така поведінка звільняє особистість від потенційного впливу фактору, що сприяє розвитку музичної вишуканості. В результаті, молоді люди, що є більш соціально орієнтованими, будуть охочіше брати участь в активностях, що розвиватимуть їх музичну витонченість.

В межах нашого дослідження нас також цікавили результати, що могли бути отримані за окремими шкалами тесту Gold-MSI, а також можливі кореляції між ними та показниками Великої П'ятірки.

Таблиця 2.12.

**Коефіцієнти кореляції між показниками факторів музичності та рис
OCEAN**

Коефіцієнти кореляції	Активна залученість	Перцептивні здібності	Емоційний фактор
Екстраверсія	0,207	0,126	0,198
Доброзичливість	-0,228	-0,392	-0,182
Сумлінність	-0,101	-0,152	-0,040
Нейротизм	0,231	0,247	-0,092
Відкритість досвіду	0,294	0,198	0,020

Більшість з наведених в таблиці коефіцієнтів не дають змогу говорити про значущі залежності між змінними. Один з небагатьох коефіцієнтів, що може свідчити про певний психологічний зв'язок двох явищ – це обернена залежність показників доброзичливості та шкали перцептивних здібностей. Нам видається,

що найпростішим поясненням цього факту може бути егоцентрична переоцінка власних можливостей особистостей з низькими показниками доброзичливості. Вони, як люди, зосереджені на собі та власних інтересах, можуть не зовсім об'єктивно оцінювати свої сили та здібності, в результаті чого свої музичні здібності та вміння, що стосуються сприйняття музики, вони можуть бути схильні оцінювати вище, ніж це є в реальності.

Таке пояснення не є вичерпним, але за умов недостатньої кількості інших даних та, виходячи з наявних коефіцієнтів кореляції, воно пропонує достатньо реалістичний, на наш погляд, висновок про природу даного явища.

Іншим достатньо цікавим зв'язком може бути залежність фактору активної залученості та відкритості досвіду. Активна залученість як один із факторів музичної вишуканості передбачає особливе ставлення до музичного мистецтва. Воно потребує природньої цікавості особи до світу музики та того, що в ньому відбувається. Так, наприклад, «залучені» слухачі не будуть лише обмежуватися прослуховуванням музики, а будуть шукати прагнути отримати різну інформацію про композиторів, виконавців, поглибити своє знання різноманітних жанрів та розуміння музичної теорії. Відкритість досвіду як риса особистості може зумовлювати це прагнення до пізнання окремих аспектів музичного мистецтва.

Також можна звернути увагу на зв'язок риси нейротизму з активною залученістю та рівнем розвитку перцептивних здібностей. Він може свідчити про те, що чим краще особа відчуває та розуміє музичний твір, тим сильніше вона може пережити ті емоції, що хоче передати автор твору, в тому числі, якщо вони є негативними.

Виходячи з усіх вище наведених даних, ми вважаємо, що можна стверджувати про певну репрезентацію особистісних рис студентської молоді у тому, як вони формують власні музичні вподобання. Незважаючи на те, що значна кількість результатів кореляційного аналізу, отримана нами в ході обробки відповідей респондентів, не демонструє значущої залежності, ті показники, що виявляють зв'язок, потребують ретельного психологічного дослідження та пояснення.

Огляд отриманих результатів дає змогу сказати лише про часткове підтвердження гіпотези того, що особистісні риси, зокрема, риси Великої П'ятірки, чинять вплив на музичні вподобання людини в юнацькому віці. Подальше дослідження цих явищ у запропонованому розрізі дасть змогу більш ґрунтовно та повно описати характер, зміст та особливості цього впливу.

Висновки до Розділу II

Проведене емпіричне дослідження особливостей особистісних чинників музичних вподобань в юнацькому віці дозволяє стверджувати наступне.

Отримані результати кореляційного аналізу не дають можливості впевнено говорити про наявність зв'язку між досліджуваними феноменами, проте значущими є певні тенденції, що викликають психологічний інтерес. Більшість отриманих коефіцієнтів не є статистично значущими, проте ті зв'язки, що вдалося встановити, мають психологічний зміст.

Поціновувачі таких жанрів як рок, хеві-метал чи альтернативна музика, відзначаються низькою сумлінністю, а особистості з конвенційними музичними перевагами демонструють більшу екстраверсію, а, серед іншого, екстраверти можуть демонструвати дещо вищий середній рівень музичності. Слухачі інтенсивної та бунтівної музики демонструють більшу схильність до нейротизму, а також їм притаманна більша відкритість до нового досвіду. Відкриті до досвіду особистості будуть з більшою прихильністю ставитися до енергійної музики, яка особливо концентрується на ритмі, а також такі особи будуть в цілому оцінювати різні жанри музики вище.

Розвинена музичність може допомагати слухачу краще ставитися до інтенсивно-бунтівних жанрів, а особистості з оптимістичними життєвими орієнтаціями більше надають перевагу конвенційній та інтенсивно-бунтівній музиці. Також оптимістично налаштовані респонденти продемонстрували більший рівень екстраверсії, відкритості досвіду та, з іншого боку, нейротизму. Екстраверсія, серед іншого, виявила зв'язок із рівнем музичної вишуканості особистості.

Таким чином, можемо стверджувати, що гіпотеза дослідження, сформульована нами на початку роботи, підтверджена лише частково. Обраний нами напрям дослідження повинен бути розроблений далі, зважаючи на певну неоднозначність деяких отриманих результатів. Збільшуючи обсяг вибірки, застосовуючи ширший набір діагностичних методик та поглиблюючи теоретичне розуміння досліджуваних явищ, психологи можуть відкрити нові

цінні знання про сферу мистецьких уподобань особистості та персональних чинників, що можуть на них впливати.

РОЗДІЛ III. ПРОГРАМА РОЗВИКУ МУЗИЧНОСТІ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

3.1. Психологічні особливості розвитку музичності особистості в юнацькому віці.

Теоретичне та емпіричне дослідження особистісних чинників музичних вподобань продемонструвало важливість такої форми мистецтва, як музика. Отримані в дослідженні результати, переконують музичні вподобання зумовлені певними особистісними рисами.

В ході нашої роботи ми також змогли визначити особливий феномен так званої музичної витонченості або вишуканості. Це поняття ще також називають музичністю або музикальністю. У практичній частині дослідження нами було продіагностовано рівень розвитку музичної витонченості в студентської молоді. Високий ступінь музичної витонченості особистості дає їй змогу глибше насолоджуватися внутрішньою та зовнішньою музичною діяльністю, свідомо підходити до прослуховування музичних творів та формування власних музичних преференцій. Цими та іншими факторами зумовлене наше рішення розробити програму, що допомогла би молодим людям поглибити та зробити більш якісним свій досвід взаємодії з музичним мистецтвом.

В умовах практичної психології (при індивідуальному і груповому консультуванні або психотренінгу) музика використовується досить активно і постійно. Багато сучасних психотерапевтів і консультантів сприймають музику як природну і невід'ємну частину професійної роботи. Музика використовується в тренінгах та індивідуальних консультаціях як фон, що сприяє емоційному розкриттю людини, створенню необхідного настрою, відповідного змісту виконуваних вправ і процедур. Форми застосування музики і музичної діяльності варіюються в залежності від спрямованості психокорекційного або психотерапевтичного процесу. Це може бути фонове звучання музики або робота з музичними образами, використання прийомів музичної ритміки або елементарне музикування (спів, гра на інструментах). Музика постійно супроводжує тілесно-орієнтовані і рухові психокорекційні системи як найважливіший компонент процесу роботи.

Однак до недавнього часу музика в процесі психологічної практики, як правило, використовувалася дещо "однопланово". Як допоміжний засіб психологічного впливу, виступала в основному "емоційним супроводом" процесу роботи. Завдання ж "чистих" музичних процедур (де музика – основний засіб) зазвичай не поширювалися за межі елементарного музикування. Музика і музична діяльність клієнта чи групи не так часто стають центральним елементом психокорекційної або психотерапевтичної системи.

Незважаючи на істотні досягнення використання музики в практичній психології та психотерапії, в цій сфері залишається безліч невирішених питань. Проблеми самосвідомості, особистісного зростання, спілкування, внутрішніх і міжособистісних конфліктів досі за традицією залишалися за межами музикотерапії як такої через відсутність відповідних форм роботи. Тому актуальними виявилися пошуки і апробація таких форм і методів роботи, де музика і музикування виступають в якості не додаткового, а основного впливу.

Перед розвивальною програмою поставлені такі завдання:

1. Виховання любові, пізнавального і творчого ставлення до музики. Дане завдання визначає розвиток музичної сприйнятливості, музичного слуху, що проявляється в тому, що особа яскравіше відчуває і глибше розуміє зміст прослуханих творів.

2. Збагачення музичних досвіду через знайомство з різними музичними творами, що формують різні враження, приносять різноманітні емоційні враження, формують естетичні почуття.

3. Розвиток позитивної емоційності через розвиток сприйняття музики.

4. Виникнення музичних пріоритетів і музичного смаку, музичних вражень, пріоритетних варіантів музичної внутрішньої та зовнішньої діяльності.

5. Розвиток творчої самостійності і активних форм музичної діяльності.

Розроблена нами програма музичного виховання здатна посприяти гармонійному розвитку особистості юнацького віку. Музика грає надзвичайно велику роль у повсякденному житті сучасної молоді людини і, як наслідок,

важливими є спроби позитивно вплинути на протікання відповідних психологічних процесів, що так чи інакше пов'язані з музичним мистецтвом.

Виховання пізнавального та творчого ставлення до музики може значно розширити музичний досвід молодшої людини, збагатити культуру прослуховування музики. Таке ставлення допоможе особистості відкрити для себе нові горизонти у світі музики та, можливо, у сферах інших видів мистецтва, адже музика сильно пов'язана із іншими формами творчості. Розвиток такого ставлення стане допоміжним фактором у спонуканні молодшої людини до формування такого ж підходу до живопису, кінематографу тощо.

Знайомство з різними за стилем та напрямками музичними творами може збагатити музичний досвід особистості, сформувати унікальні враження від прослуховування різних музичних творів та особливі естетичні почуття, що є цінним збагаченням музичної витонченості особистості. Ознайомлення з новими, раніше невідомими або маловідомими жанрами музичного мистецтва потенційно також може сприяти розвитку музичного інтересу, спонукати до початку або відновлення активної участі у різних видах музичної діяльності.

Процес сприйняття музики може посприяти формуванню позитивних емоцій. Варто зазначити, що не всі музичні напрями та стилі репрезентують позитивні переживання: так, навіть в академічній музиці є чимало прикладів творів, що впливають на емоційний стан слухача, проте цей вплив не можна назвати суто позитивним чи оптимістичним. Важливо зрозуміти, що прослуховування умовно «песимістичної» музики також може мати кінцевий позитивний ефект, наприклад, призводячи до катарсису.

Цілеспрямована робота з музикою може також допомогти особистості краще зрозуміти власні бажання та преференції щодо, що вона слухає. На формування музичних пріоритетів та музичного смаку можна впливати заради загального поглиблення та збагачення особистісної музичності.

Діяльність слухача може на певному етапі стати основою для реалізації власного творчого потенціалу особистості та відкрити можливість для самостійної музичної діяльності. Така можливість залежить від таких чинників

як ступінь музичних здібностей, обдарованості, попереднього досвіду участі в різних формах музичної діяльності.

Особливу цінність тренінг музичного досвіду може становити для представників творчих професій, а також студентів, що навчаються на відповідних освітніх програмах. Так, розвиток музичальності – це той напрям діяльності, яким не варто нехтувати акторам театру та кіно, танцюристам тощо.

Найбільш повну реалізацію методика особистісно-орієнтованого музичного тренінгу знаходить в груповій роботі. Більшість вправ, розроблених спеціалістами, найефективніше показують себе саме в умовах групового процесу.

У цьому контексті поняття "тренінгу" позначає груповий процес на основі методики особистісно-орієнтованої музичної психокорекції. Дане поняття є умовним, так як воно не має строгої відповідності загальновідомим "тренінговим" стандартам як формі цілеспрямованого тренування будь-якого досвіду або функції. Зміст багатьох прийомів найчастіше спочатку "прихований" для учасника групи, так як кожна вправа є свого роду символом, що лише в процесі роботи набуде індивідуального значення для учасника.

Тривалість циклу занять в такому тренінгу, в принципі, може коливатися від декількох годин до 4-5 днів. В силу своєї недирективної природи, методика допускає широкий "розкид" варіантів своєї реалізації. Тривалий (понад 20 годин) тренінг має свої специфічні особливості. Він передбачає неодноразове повторення ряду форм роботи, кожен раз на новому, більш якісному рівні. Тому учасникам "навчальних" груп, що вирішують суто пізнавальні завдання, тривалий тренінговий цикл може здатися надмірно затягнутим.

Кількість групових зустрічей залежить від можливостей групи і ведучого. Після закінчення тренінгового дня група отримує завдання додому. Такі завдання полягають у тому, щоб уважно і безоціночно "відстежувати" свої думки, почуття, переживання і бажання, які спонтанно виникають в перерві між заняттями. Серед іншого, учасники повинні фіксувати, що їм хочеться робити

після занять, яку музику хочеться прослухати, які мелодії або ритми мимоволі виникають у них у свідомості.

Особливо рекомендується виконувати домашні завдання тим групам, у яких тренінгові зустрічі проходять з великими часовими проміжками. Кожне наступне заняття повинно починатися з обговорення домашніх завдань, що служить перехідним етапом до наступного тренінгового дня і "містком" до наступного циклу вправ.

3.1 Програма розвитку музичності особистості в юнацькому віці

Отже, на основі проведеного дослідження нами було розроблено програму розвивального тренінгу, що має на меті розвиток особистої музичності студентської молоді.

Організація тренінгу передбачає проведення трьох тематичних тренінгових занять. Орієнтовна тривалість кожного заняття становить 3 години. В результаті проведення тренінгу учасниками мають бути опрацьовані такі 3 теми:

1. Музика в житті людини. Музика стародавнього світу.
2. Середньовічна музика та музика епохи відродження. Творчість великих композиторів та виконавців.
3. Сучасна музика, стилі та напрями. Позитивний потенціал музичного мистецтва.

Кожне заняття організовано за наступною структурою:

1. Підготовчий етап (привітання, спеціальні вправи, обговорення домашнього завдання).
2. Основний етап – складається з теоретичної фази та практичної фази.
3. Завершальний етап (повторення матеріалу, гра, вікторина, підбиття підсумків).

План заняття на тему «Музика в житті людини. Музика стародавнього світу»:

1. Привітання та знайомство.

На початку першого заняття повинен привітатися з усіма учасниками та коротко розповісти про план та особливості тренінгу та, зокрема, першого заняття. Після цього ведучому слід організувати проведення вправи на знайомство. Варто зазначити, що ведучий вільний змінювати чи доповнювати певні елементи тренінгу на свій розсуд, наприклад, обрати іншу вправу для знайомства або провести додаткову вправу для повного досягнення цілей, які стоять перед ним на початку тренінгового заняття.

Для проведення вправи на знайомство всі учасники тренінгу встають зі своїх місць і починають хаотично пересуватися по кімнаті, вітаючи один одного, але вітання повинне бути нестандартним: необхідно супроводити звичайне вербальне привітання певною дією. Можна вжити будь-яку іншу оригінальну фразу, вступаючи в контакт. На цю вправу відводиться 10 хвилин.

Вправи на знайомство створюють в групі довіру, яка вкрай необхідна для того, щоб учасники тренінгу «відкрилися» та були готові вчитися. Такі вправи допомагають подолати певну скутість учасників, яка завжди виникає на початку роботи групи, знімають напругу перших хвилин заняття і налаштовують учасників на роботу. Чим більше відкритості потрібно від учасників на тренінгу, тим більше вправ на знайомство зазвичай потрібно включити в початок тренінгу.

Після завершення вступної частини ведучий може переходити до наступного етапу заняття. В цей момент важливо переконатися, що учасники достатньо заспокоїлися та є готовими до сприймання інформації теоретичного блоку.

2.1. Теоретичний огляд «Музика в житті людини».

Теоретичний вступ має на меті відповісти на питання того, з чого починається історія музичного мистецтва, з чого почалась перша музична творчість та як вона з'явилася у стародавніх людей. Також надається коротка характеристика явища звуку, розглядається можливі види його впливу на людину, розкривається поняття смислів у музиці. Ведучий наводить приклади різних смислів у музичних творах, а також дає визначення цілому ряду понять, таких як звук, музичний звук, шум, акорд, ритм, імпровізація, аранжування. В

результаті проведення теоретичної частини в учасників повинно бути сформовано розуміння того, як утворюється звук, які він може мати різновиди, як з'явилася музика, що таке мистецький твір та які він може мати види та форми тощо.

2.2. Практична частина.

Наступним учасникам тренінгового заняття пропонується взяти участь в простих вправах та прослуховуванні музичних звукових записів. Так, зокрема, учасники зможуть прослухати записи звуків, якими сповнений світ природи, наприклад, спів птахів, шум дерев та вітру, звуки хвиль моря, гуркіт грому тощо. Учасникам пропонується самотійно, за допомогою голосу, долоней та різних предметів відтворити певні звуки, що могли стати основою для розвитку музичного мистецтва стародавнього світу. Так, це може бути відтворення найпростіших ритмів та примітивних музичних патернів різних життєвих ситуацій стародавнього суспільства.

Після прослуховування одного з творів циклу «Пори року» А. Вівальді учасники запрошуються до обговорення своїх вражень та почуттів, отриманих та пережитих під час виконання вправ та прослуховування записів. Ведучому на цьому етапі важливо докласти всіх можливих зусиль задля того, аби створити невимушену та приємну атмосферу спілкування в групі, що буде спонукати учасників до активного обміну власними думками та враженнями.

3.1. Теоретичний огляд розвитку музики у стародавньому світі.

Черговий короткий теоретичний блок повинен дати невеликий огляд розвитку музики у різних народів стародавнього світу. Так, до уваги учасників пропонується лаконічна розповідь про особливості музики стародавніх Японії, Китаю та Індії, музики доби античності, стародавньої музики германських та скандинавських народів та слов'ян, музики корінних народів центральної та південної Африки, північної та південної Америки.

3.2. Практична частина.

Після короткого ознайомлення з особливостями розвитку музики різних народів стародавнього світу, учасники прослуховують фрагменти тих музичних

культур, відомості про які вони отримали в теоретичному блоці. По завершенню прослуховування ведучий запрошує учасників до обговорення отриманих вражень та думок, що виникли в учасників в процесі ознайомлення з музичними фрагментами. Учасники тренінгу діляться інформацією про те, які із запропонованих їм фрагментів запам'яталися найкраще та найбільше сподобалися, виражають свої думки про те, чи стали б вони слухати таку музику у вільний час.

4. Заключна частина.

У завершальній фазі учасникам пропонується взяти участь у вікторині, яка має на меті закріпити отримані в ході заняття знання. Після проведення вікторини ведучий проводить коротку гру, суть якої полягає у вгадуванні народу, якому належить музика, короткий фрагмент якої програвся. Ведучий відповідає на запитання групи.

План заняття на тему «Середньовічна музика та музика епохи відродження. Творчість великих композиторів та виконавців»:

1. Привітання та проведення підготовчих вправ

Після привітання з групою ведучий пропонує учасникам вправи на підвищення концентрації уваги та покращення орієнтації в просторі світу звуку.

Учасники тренінгу шикуються в шаховому порядку навпроти ведучого. Ведучий починає плескати в долоні, а учасники в цей час повинні миттєво «зловити» оплеск – практично відразу повторити його якомога більш злагоджено, по можливості, одночасно. Після кількох вдалих повторів, ведучий просить учасників закрити очі, і вправа повторюється ще кілька разів на слух. Таким чином увага учасників тренінгу не тільки сильно загострюється, але і концентрується на ведучому. Важливо також те, що вправа позбавляє учасників можливості отримувати візуальну інформацію, виводячи їх в сферу слухового сприйняття. Ця вправа в різних видах може застосовуватися довільно і протягом всього заняття в тих випадках, коли увага учасників з якихось причин розсіюється. Вправа повторюється до моменту досягнення одночасності колективного плеску.

Ця вправа також має можливу модифікацію, що ускладнює її виконання. Ведучий просить учасників продовжити тримати очі заплющеними, після чого поступово до звичного вже плеску додає інші дії: тупання ногою, клацання пальцями, посвист, різні односкладові вигуки, клацання язиком та ін. Учасники повинні наосліп розпізнати і повторити дію. Таким чином, під час цієї вправи учасники починають краще орієнтуватися в світі звуку, що дозволяє їм відчувати себе в ньому більш впевнено і прискорює адаптацію. Поступово вправа ускладнюється: тепер дії виконуються по дві, а потім і по три одночасно. Вправа, як і попередня, повторюється до моменту досягнення максимальної злагожденості «відповідей» учасників. По завершенню вправи ведучий просить учасників відкрити очі.

Наступна вправа є модифікацією відомої дитячої гри. Для того, аби розпочати, ведучий роздає учасникам найпростіші перкусійні інструменти, що володіють частим і не дуже гучним звучанням (дзвіночки, тріскачки, брязкальця). Один з учасників тренінгу обирається на роль ведучого. Йому пропонується зав'язати очі спеціальною непрозорою пов'язкою. Інші, повільно переміщаючись по майданчику в хаотичному порядку, постійно продукують якісь звуки за допомогою своїх інструментів. Якщо необхідні інструменти відсутні, їх можна замінити частим постійним поплескуванням, посвистом або клацанням язиком. Завдання ведучого – орієнтуючись по слуху, м'яко доторкнутися до кого-небудь з гравців, таким чином призначивши нового ведучого. Гра повторюється 3-4 рази. Ця, як й інші наведені вправи можуть проводитися повторно на інших етапах заняття, з огляду на рішення ведучого та відгуки групи, а також бути адаптовані до потреб ведучого та групи або умов проведення тренінгу.

2. Знайомство з музикою Середньовіччя.

На цьому етапі ведучий розповідає про наступну фазу розвитку світового музичного мистецтва. В межах цього блоку обговорюється феномен бароко, історія появи перших складних музичних інструментів, таких як лютня та блок-флейта, особливості церковної музики Середньовічної Європи. Ведучий надає

відомості про відомі персоналії тогочасного музичного світу: Франческо де Мілано, Діонісіо Агуадо, Рікардо де Візе, Антоніо Діабеллі. В результаті цього короткого огляду в учасників повинно бути сформовано розуміння того, як можна відрізнити середньовічну музику від музики інших епох, на яких інструментах вона виконувалася і т. д.

Учасники запрошуються до прослуховування відповідних музичних фрагментів, що дадуть змогу, власне, почути своєрідність музичного мистецтва цього періоду. Після ознайомлення з музичними фрагментами ведучий організовує обговорення вражень та думок, що виникли в учасників.

3. Знайомство з музикою епохи Відродження.

Учасники дізнаються про специфіку музичного мистецтва епохи Ренесансу та Постренесансу та прослуховують твори найбільш відомих та значимих композиторів цього періоду: Генріха Рунга, Сільвіо Негрі, Наполеона Коста. Після прослуховування в групі відбувається обговорення відмінностей музики Відродження від інших періодів розвитку музичного мистецтва, оцінка своїх вражень від почутого. Ведучий пропонує учасникам поміркувати над тим, що саме подобається чи не подобається їм в тому чи іншому музичному творі, оцінити ступінь їх готовності слухати таку музику самостійно, у вільний час або навіть на постійній основі.

4. Огляд творчості великих композиторів та виконавців.

В цій частині заняття ведучий пропонує групі звернутися до історій життя та творчості деяких відомих діячів музичного мистецтва: Й. С. Баха, Л. В. Бетховена та П. І. Чайковського. Після короткого огляду учасники отримують можливість прослухати фрагменти з творів цих композиторів. За умов достатньої кількості часу ведучий також може запропонувати групі ознайомитися з творчістю відомих виконавців музики, таких як Е. Карузо, Л. Павороті, П. Домінго та ін. В обговоренні, що відбувається після ознайомлення з фрагментами творів, ведучий просить учасників виділити елементи, що відрізняють одного композитора від іншого, формують його стилістичну унікальність та можуть відображати його характер та емоційний стан. Ведучий

намагається заохотити групу до обговорення тих вражень, почуттів та емоцій, які виникли в ході прослуховування того чи іншого твору, спрямовує учасників на спробу визначити смисл, закладений автором кожного твору, у прослуханих композиціях, задум композитора, розшифрувати його звернення до слухача.

5. Заключна частина

У фінальній частині цього заняття учасники діляться враженнями та думками стосовно почутої інформації та прослуханої музики. Перед безпосереднім завершенням тренінгового заняття ведучий пропонує зацікавленим учасникам спеціальне добровільне домашнє завдання, що відрізняється від стандартного: підготувати до останнього заняття невелику розповідь про життєвий шлях одного зі своїх улюблених композиторів або виконавців. Окрім біографічних фактів учасники описують специфіку музичної творчості обраного діяча та те, як його життєвий шлях та його особистісні риси знаходять відображення у музичній творчості.

План заняття на тему «Сучасна музика, стилі та напрями. Позитивний потенціал музичного мистецтва»:

1. Привітання та презентація учасниками результатів виконання домашнього завдання.

Після чергового привітання ведучий запрошує добровольців до презентації домашнього завдання. Учасники розповідають про особливість життєвого шляху та творчості свого улюбленого виконавця чи композитора, за бажанням та за попередньою домовленістю програють фрагменти музичних творів цього діяча, після чого група проводить коротке обговорення виступу та ділиться враженнями. Під час проведення цієї частини ведучому важливо правильно налаштувати учасників, що погодилися презентувати інформацію про улюбленого музичного діяча: домогтися уваги групи до розповіді учасників, створити сприятливі умови для обговорення, що дадуть можливість учасникам менше хвилюватися та соромитися.

Після обговорення результатів домашньої роботи, ведучий запрошує групу до виконання вправи.

Для початку вправи усім учасниками роздаються пов'язки. Хаотично пересуваючись по аудиторії на гранично повільній швидкості і безперервно використовуючи свої музичні інструменти, вони повинні виконати кілька завдань: зайняти простір як можна більш рівномірно, при цьому не стикатися, орієнтуючись по звуках, що продукують інші учасники. При проведенні цієї вправи ведучий повинен бути особливо уважним і постійно контролювати граничну повільність пересування учасників, так як саме вона гарантує відсутність дискомфортних відчуттів і безпеку учасників групи під час контакту зі стінами приміщення або одне з одним. Вправа проводиться при повному мовчанні учасників протягом двох-трьох хвилин. У разі відсутності необхідної кількості пов'язок, можна запропонувати деяким членам групи просто заплющити очі.

2. Огляд сучасної музики та різноманіття музичних стилів.

В цій частині ведучому необхідно коротко охарактеризувати жанрове різноманіття сучасної музики. Так, наприклад, окрему увагу мають привернути стилі поп-, рок- та джазової музики, що породжують багато суміжних жанрів та піджанрів, що здебільшого і формують перелік популярних сьогодні напрямів музичного мистецтва.

Прослуховування відповідних жанрів оформлюється у вигляді вікторини, участь в якій передбачає вгадування назви жанру фрагмента, що програється. Після завершення вікторини група обговорює розбіжності між жанрами та особливості засобів виразності, якими користуються представники різних напрямів.

3. Обговорення потенціалу музичного мистецтва.

В контексті різноманіття жанрів сучасної музики учасники звертають увагу на можливість спостереження позитивного та негативного потенціалу музичного мистецтва. Група запрошується до колективного прослуховування

прикладів музичних творів з різною емоційною забарвленістю з подальшим обговоренням настрою, почуттів, емоцій, ідей та думок, які ці твори навіюють.

4. Вправа «Музичний фестиваль».

Вправа «Музичний фестиваль» є опціональною, оскільки вона висуває деякі додаткові вимоги до організації тренінгу. Так, для проведення цієї активності ведучому необхідно подбати про достатню кількість доступних музичних інструментів і можливість організації простору таким чином, аби учасники не заважали один одному. Також на можливість проведення такої вправи може впливати вже наявна музичність учасників тренінгу, зокрема, рівень володіння різними музичними інструментами.

В разі проведення ця вправа дозволить учасникам відволіктися від реальності, зануритися в світ звуків, музики, музичних інструментів, перетілитися в артистів, реалізувати свої мрії і виступити на сцені, подолати свої страхи і заспівати на публіці. «Музичний фестиваль» може допомогти розкрити таланти учасників тренінгу та вивільнити їх творчі ресурси. Вправа здатна посприяти розвитку творчих здібностей групи, активізувати потенціал творчої взаємодії, дарувати абсолютно нові враження учасникам, що раніше не мали схожого досвіду.

Для проведення вправи учасники діляться на 3-4 команди. Кожна команда методом жеребкування вибирає свій жанр та музичний стиль. Ведучому важливо збалансувати команди таким чином, аби в кожній з них були люди з достатнім музичним досвідом, що допоможе їм координувати інших учасників.

Після отримання завдання команди розходяться по різних аудиторіях та готують номери для конкурсу. Музичний турнір проходить в кілька раундів. Команди виконують музичні завдання, готують музичні виступи, співають, танцюють. Захід повинен бути побудований таким чином, аби навіть учасники без спеціальних навичок за короткий час змогли хоча б частково отримати досвід музично-виконавчої діяльності.

Тренінг закінчується підсумковими виступами та символічним нагородженням переможців. Апофеозом заходу є фінальна загальна імпровізація

за участю всіх команд і учасників. Важливим моментом є необхідність дотримання невимушеної атмосфери, що допоможе учасникам почуватися розкуто та впевнено, навіть незважаючи на можливу відсутність в них особливих музичних здібностей.

Таким чином, запропонована нами програма розвитку особистої музичності передбачає участь студентської молоді у вправах, обговореннях та прослуховуванні численних музичних творів, що підвищить рівень загальної музичності, допоможе краще зрозуміти власні музичні вподобання, прослідкувати вплив музики на власний психологічний стан.

Висновки до розділу 3

Отже, на основі дослідження музичних вподобань студентської молоді нам вдалося коротко охарактеризувати особливості розвитку музичності особистості в юнацькому віці та розробити програму розвитку особистої музичності.

На наш погляд, її застосування має призвести до формування в учасників тренінгу зацікавленого та креативного ставлення до музичного мистецтва, що в свою чергу, дасть їм змогу в подальшому глибше та краще розуміти зміст обраних для прослуховування творів, точніше фіксувати закладені в них авторами смисли, яскравіше відчувати емоції, які ці твори репрезентують.

Прослуховування численних творів різних жанрів та періодів розвитку людства повинно збагатити слухацький досвід молодих людей, продемонструвавши можливість отримання широкого спектру вражень та естетичних почуттів в процесі ознайомлення з творами далеких від сучасної людини епох та маловідомих, специфічних стилів музики. Також важливим елементом такого прослуховування стає відкриття різнобарвності емоційного наповнення різних музичних жанрів та окремих творів, що часто стає відбитком індивідуальності композитора чи виконавця, його переживань та прагнень.

Розроблена нами програма допоможе учасникам краще зрозуміти свої нахили, смаки та преференції щодо музики: їм стане легше досягнути те, чого саме вони прагнуть почути в музичному творі та що саме звертає їх особливу увагу.

ВИСНОВКИ

У проведеному дослідженні відповідно до поставленої мети здійснено теоретичний аналіз музичних вподобань та особистісних чинників, що їх зумовлюють, а також отримані емпіричні результати щодо впливу особистісних чинників на музичні вподобання в юнацькому віці. В результаті можна дійти наступних висновків:

1. На основі проведеного теоретичного аналізу визначено детермінуюче значення особистісних чинників у музичних уподобаннях осіб юнацького віку, що зумовлені специфікою соціальної ситуації розвитку, провідним видом діяльності, особливостями спілкування, психічними новоутвореннями параметрами інтелектуального розвитку та емоційними аспектами особистості в юнацькому віці.

Під поняттям особистості ми можемо розуміти сукупність якостей психіки, що відрізняються цілісністю, єдністю та нерозривністю. Ця форма існування психіки здатна до саморозвитку та самовизначення, свідомої предметної діяльності і саморегуляції. При цьому особистість не є сталою цілісністю, а постійно змінюється у процесі взаємодії із соціумом та культурою. Завдяки роботі З. Фрейда, Г. Олпорта, Г. Айзенка та Р. Кеттела стала можливою поява п'ятифакторної моделі особистості, що включає в себе такі риси: екстраверсія, сумлінність, доброзичливість, відкритість досвіду, нейротизм.

Музичні вподобання розглядаються в контексті питання сприйняття музики та визначаються як вибір людиною музичних творів, що відповідають очікуванням слухача. Разом з цим поняттям також використовується поняття музичного смаку. Дослідники вбачають у дослідженні музичних вподобань спосіб вивчення особистості. Серед іншого, було розглянуто специфіку соціальної ситуації, провідного виду діяльності, особливостей спілкування, психічних новоутворень, параметрів інтелектуального розвитку, емоційних якостей особистості в юнацькому віці. Так, особистість в цей період переживає стосунки кризового характеру, розвивається інтелектуально завдяки активній навчальній діяльності, стає готовою до життєвого самовизначення, формує

конкретні плани на життя, розвиває усвідомлення своєї індивідуальності. В повсякденному житті особи юнацького віку особливу роль грає музичне мистецтво, що супроводжує її в багатьох життєвих моментах.

2. Для розробки програми емпіричного дослідження ми розглянули в якості особистісних чинників, що визначають музичні уподобання, особистісні риси Великої П'ятірки (відкритість до досвіду, екстраверсія-інтроверсія, нейротизм, доброзичливість, добросовістність), життєві орієнтації особистості та особливості індивідуальної музикальності.

3. Нам вдалося встановити, що музичні уподобання осіб юнацького віку проявляються у прихильності до жанрів класичної та джазової музики, та значно меншим зацікавленням у таких напрямках як хеві-метал та кантрі. Гіпотеза дослідження підтверджена лише частково. Особистісної детермінації музичних уподобань результати дослідження не підтверджують, однак певні тенденції є достатньо значущими з огляду на завдання дослідження.

Поціновувачі таких жанрів як рок, хеві-метал чи альтернативна музика, відзначаються нижчими показниками сумлінності. З певною ймовірністю можна прогнозувати, що особи із подібними уподобаннями можуть бути менш дисциплінованими та відповідальними, діяти у супереч з прийнятими у суспільстві та у певних соціальних групах нормами та правилами. Особистості з конвенційними музичними преференціями проявляють екстраверсію. Екстравертовані особи схильні демонструвати вищий рівень музичності.

Слухачі інтенсивної та бунтівної музики демонструють більшу схильність до нейротизму, а також їм притаманна більша відкритість до нового досвіду. Відкриті до досвіду особистості будуть з більшою прихильністю ставитися до енергійної музики, яка особливо концентрується на ритмі, а також такі особи будуть в цілому оцінювати різні жанри музики вище.

Розвинена музичність може допомагати слухачу краще ставитися до інтенсивно-бунтівних жанрів, а особистості з оптимістичними життєвими орієнтаціями більше надають перевагу конвенційній та інтенсивно-бунтівній

музиці. Також оптимістично налаштовані респонденти продемонстрували більший рівень екстраверсії, відкритості досвіду та, з іншого боку, нейротизму.

4. На основі результатів емпіричного дослідження музичних вподобань розроблено програму розвитку особистої музичності для осіб юнацького віку, спрямовану на формування зацікавленого та креативного ставлення до музичного мистецтва, на збагачення музичного досвіду з метою розвитку глибокого розуміння змісту творів, смислів та емоцій, закладених в ці твори їх авторами та виконавцями. Проведення розробленої програми допоможе учасникам краще зрозуміти свої нахили, смаки та преференції, досягнути те, чого саме вони прагнуть в своїх життєвих та мистецьких враженнях, що саме звертає їх особливу увагу.

Обрана тема є перспективною для подальшого психологічного дослідження. Музичні вподобання, як й інші мистецькі преференції особистості, повинні стати об'єктом ретельного психологічного вивчення. В процесі подальшого дослідження можна отримати більш однозначні та значимі результати, що збагатять наше знання про сучасну особистість та особливості протікання її психічного життя.

Список використаних джерел

1. Абульханова-Славская К. А., 1989. Деятельность и психология личности. М. : Московский психолого-социальный институт
2. Айзенк Г. Ю. Структура личности. – СПб.: Ювента; М.: КСП+, 1999. – 464 с
3. Айзенк Г.Ю., Вильсон Г. Как измерить личность / Пер. с англ. А.Белопольский. - М.: ООО «Когито-Центр», 2000. - 283 с.
4. Бартол К. Психология криминального поведения - СПб.: прайм-ЕВРОЗНАК, 2004. - 352 с.
5. Боров Ю.Б. Эстетика: в 2 т. – Т.1 – Смоленск: Русич, 1997. – 576 с.
6. Брусиловский Л.С. Музыкотерапия /Руководство по психотерапии. -М., 2009. 354с.
7. Додонов Б. И. Эмоция как ценность / Б. И. Додонов.– М.: Политиздат, 1978. – 272 с.
8. Лаак Я. тер. Big 5: Как измерить человеческую индивидуальность: Оценки и описания. / Я. тер Лаак, Г. Бругман; ред. Г.В. Бурменская. – Москва: М.: Книжный дом «Университет», 2003. – 112 с.
9. Максименко С. Д. Психоаналітичні теорії розвитку особистості та психіки / С. Д. Максименко // Проблеми сучасної психології. - 2015. - Вип. 28. - С. 7-20
10. Малютина Татьяна Владимировна Психологические и психофизиологические особенности развития в юношеском (студенческом) возрасте // ОНВ. 2014. №2 (126).
11. Мозгот В.Г. Homo musicus: феномен современной реальности: Монография. – М.: НОУ ВПО «МПСУ», 2013. – 382 с.
12. Молчанова А.С. На вкус, на цвет... – М.: Искусство, 1966.
13. Мясищев В.Н. Понятие личности в аспектах нормы и патологии// Психология отношений. - Москва – Воронеж, 1995. - с. 48-53.

14. Назайкинский Е. В. О константности в восприятии музыки. – Музыкальное искусство и наука, вып. 2, М., 1973
15. Невідома Я. Особливості соціалізації у юнацькому віці. Збірник наукових праць "Проблеми сучасної психології", [S. l.], n. 17, 2019.
16. Оганесян Н.Т. Диагностика личностных особенностей в структуре педагогических способностей // Психология образования в XXI веке: теория и практика.
17. Олпорт Г. Личность в психологии. – М.: КСП+; СПб.: Ювента, 1998. – 345 с.
18. Пантелеев Александр Федорович Взаимосвязь музыкальных предпочтений и психологических особенностей слушателей музыки // Изв. Саратов. ун-та Нов. сер. Сер. Философия. Психология. Педагогика. 2012. №2.
19. Первин Л. Психология личности: Теория и исследования / Л. Первин, О. Джон. – Москва: Аспект Пресс, 2000. – 607 с.
20. Поняття особистості у психології / С. Д. Максименко // Психологія і особистість. - 2016. - № 1. - С. 11-17.
21. Психологические особенности юношеского (студенческого) возраста / Д. А. Донцов, авт. М. В. Донцова // Образовательные технологии. - 2013. - № 2. - С. 34-42
22. Радюк О. М. «Большая пятерка» личностных особенностей / О. М. Радюк, И. В. Басинская, Я. Ю. Воронкова // II Международный съезд Ассоциации когнитивно-поведенческой психотерапии: сб. науч. статей. СПб.: СИНЭЛ, 2016. С. 92
23. Рева В. П. Музыкальное восприятие как самосозидание личности / В. П. Рева // Педагогічна освіта: теорія і практика. - 2012. - Вип. 12. - С. 408-411.
24. Рибалка В. Вітчизняні визначення особистості та персонологічне мислення психолога і педагога як чинники соціалізації молоді / В. Рибалка // Вісник

- Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Психологія. - 2014. - Вип. 2. - С. 76-84.
25. Руденко В. М. Математична статистика : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 304 с.4
26. Рудзевич, І. Педагогічні конфлікти в ранньому юнацькому віці. Збірник наукових праць "Проблеми сучасної психології", [S. l.], п. 9, 2019.
27. Субота М. В. Сприйняття музики як психологічної категорії [Електронний ресурс] / М. В. Субота – Режим доступу до ресурсу: <http://www.apppsychology.org.ua/data/jrn/v7/i37/20.pdf.29>
28. Субота, М. В. История развития музыкальной психологии как науки / М. В. Субота. — Текст : непосредственный // Молодой ученый. — 2014. — № 6 (65). — С. 816-821. — URL: <https://moluch.ru/archive/65/10674/>
29. Сычёв, О.А. Психология оптимизма: учебно-методическое пособие к спецкурсу / О.А. Сычев; Бийский пед. гос. ун-т им. В.М. Шукшина. - Бийск: БПГУ им. В. М. Шукшина, 2008. - 69 с.
30. Тарасов Г. С. О психологии музыки // Вопр. психол. 1994. № 5. С.95 - 99.
31. Теоретические вопросы психологии и проблема личности / С.Л. Рубинштейн // Психология личности : [хрестоматия] : учебное пособие / Ред. Д.Я. Райгородский. — Издание 2-е, дополненное. — Самара : Бахрах-М, 1999. - Том 2 : [Отечественная психология] : Психология личности : хрестоматия / ред. Д.Я. Райгородский. — Издание 2-е, дополненное. — Самара : Бахрах-М, 1999.
32. Українська адаптація короткого п'ятифакторного опитувальника особистості ТІРІ (TIRI-UKR) [Електронний ресурс] / М. Б. Кліманська, І. І. Галецька // Психологічний часопис. - 2019. - Т. 5, № 9. - С. 57-74.
33. Формирование личности старшеклассника / Под ред. И.В.Дубровиной. — М.: Педагогика, 1989. — 168 с

34. Фрейджер Р., Фэйдимен Дж. Теории личности и личностный рост. – М., 1998. – 356 с.
35. Хьелл Л., Зиглер Д. Теории личности. – СПб.: Питер, 2000. – 608 с
36. Шаповалова О.А. Популярный музыкальный энциклопедический словарь. Ростов-на-Дону: Феникс, 2008.
37. Шацкая В.Н. Воспитание музыкального вкуса // Известия Академии педагогических наук РСФСР. – 1947. – Вып.11: Вопросы художественного воспитания. – С. 29-41.
38. Шепель В. М. Вікові особливості формування пізнавальної активності старшокласників / В. М. Шепель // Педагогіка та психологія. - 2013. - Вип. 44. - С. 39-46.
39. Ювченко, М.С. Психологические особенности юношеского периода / М.С. Ювченко // Наука и образование: новое время. – 2019. – № 2. – С. 42–46.
40. Яценко Д. А. Модель идеализированной теории личности // Развитие личности. 2014.
41. Яценко Д.А. Сравнительный метанаучный анализ зарубежных и отечественных психологических теорий личности // Вестн. Тверского гос. ун-та. Сер. Педагогика и психология. – 2014. – № 1. – С. 33-44.
42. Adrian C. North. (2010). Individual Differences in Musical Taste. The American Journal of Psychology, 123(2), 199-208. doi:10.5406/amerjpsyc.123.2.0199
43. Cattell, R. B. (1965). The scientific analysis of personality. Penguin Books.
44. Cattell, R. B., & Saunders, D. R. (1954). Musical preferences and personality diagnosis: I. A factorization of one hundred and twenty themes. Journal of Social Psychology, 39(1), 3–24.
45. Frith, Simon (2004). What is bad music? In Christopher Washburne & Maiken Derno (eds.), Bad Music: The Music We Love to Hate. Routledge.

46. Goldberg L.R. IPIP-NEO Narrative Report [Электронный ресурс]. – URL: <http://www.personal.psu.edu/cgi-bin/users/j/5/j5j/IPIP/ipipneo6.cgi>
47. John O.P. Paradigm shift to the integrative Big Five Trait taxonomy: History, Measurement, and Conceptual Issues / O.P. John, L.P. Naumann, C.J. Soto // Handbook of personality: Theory and research : Berkeley Personality Lab. – NY: Guilford Press, 2008. – С. 114-158.
48. Rentfrow, P. J., & Gosling, S. D. (2003). The do re mi's of everyday life: The structure and personality correlates of music preferences. *Journal of Personality and Social Psychology*, 84(6), 1236–1256
49. Rentfrow, P. J., Goldberg, L. R., & Levitin, D. J. (2011). The structure of musical preferences: A five-factor
50. Vella, E. J., & Mills, G. (2017). Personality, uses of music, and music preference: The influence of openness to experience and extraversion. *Psychology of Music*, 45(3), 338–354.
51. Zhao H. The big five personality dimensions and entrepreneurial status: a meta-analytical review. / H. Zhao, S.E. Seibert // *The Journal of applied psychology*. – 2006. – Т. 91. – № 2. – С. 259-71.